

Elhunyt Nagy Gáspár költő (1949–2007).
Közelebb az életemhez című 2005-ös kötetében
meghitt kisprózai írásait gyűjtötte össze.

2007/2.
MÁRCIUS-ÁPRILIS

TREZOR KIADÓ

Az alábbi tankönyveinket továbbra is korlátozás nélkül tudjuk szállítani megrendelőinknek.

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon: 363-0276 * Fax: 221-6337 * E-mail: trezorkiado@trezor.t-online.net

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu> (ÚJ CÍM!)

Az árak 2007. december 31-ig érvényesek.

Raktári szám:	Szerző:	Cím:	Iskolai ár (Ft)	Bolti ár (Ft)
TR 0001	Cs. Nagy Lajos	Alapfokú helyesírási gyakorlókönyv 3–8. osztály	548	710
TR 0002	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 3–4. osztály	518	650
TR 0003	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 3–4. osztály	293	360
TR 0004	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 3–4. osztály	305	360
TR 0005	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 5–6. osztály	518	650
TR 0006	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési gyakorlókönyv 7–8. osztály	561	710
TR 0007	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 5–6. osztály	347	490
TR 0008	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 7. osztály	293	360
TR 0009	Cs. Nagy Lajos	Nyelvtani elemzési munkafüzet 8. osztály	293	360
TR 0010/T	Magassy László	Leíró magyar nyelvtan az általános iskolák 5–8. és a nyolcosztályos gimnáziumok I–IV. osztálya számára (Tartós tankönyv változat, kemény kötésben.)	758	850
TR 0011	Magassy László – Magassyné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok I. magyar nyelvtanból az általános iskolák 5. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok I. osztálya számára	179	200
TR 0012	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 5–6. osztály	379	490
TR 0013	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok II. magyar nyelvtanból az általános iskolák 6. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok II. osztálya számára	179	200
TR 0014	Magassy László	Gyakorlatok, feladatok III. magyar nyelvtanból az általános iskolák 7. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok III. osztálya számára	179	200
TR 0015	Magassy László – Magassyné Molnár Katalin	Gyakorlatok, feladatok IV. magyar nyelvtanból az általános iskolák 8. osztálya és a nyolcosztályos gimnáziumok IV. osztálya számára	179	200
TR 0016	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási gyakorlókönyv	895	1100
TR 0017	Hangay Zoltán	Magyar nyelvi gyakorlókönyv	895	1100
TR 0018	Cs. Nagy Lajos	Magyar nyelvi munkafüzet 1–2. osztály	442	550
TR 0019	Cs. Nagy Lajos	Helyesírási munkafüzet 7–8. osztály	442	550
TR 0021	Tánczos K.	Középiskolába készülök! Gyakorlókönyv magyar nyelvből	716	830
TR 0022	N. Császi Ildikó	Példaszövegek a magyar nyelvtan tanításához 2–8. osztály	524	650

MAGYARTANÍTÁS

2007. 2. szám

XLVIII. évfolyam

Módszertani folyóirat

*Megjelenik évente ötször:
január, március, május,
szeptember és november hónap-
ban.*

Szerkesztő:

A. Jászó Anna

A szerkesztőség címe:

Budapest, Eötvös u. 77. 1153

Telefon/fax: 306-4234

* * *

Kiadja a Trezor Kiadó

A kiadó címe:

Budapest, Egressy köz 6. 1149

Telefon: (1) 363-0276, telefax: (1) 221-6337

E-mail: trezorkiado@trezor.axelero.net

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Felelős kiadó:

A Trezor Kiadó igazgatója

ISSN 0464-4999

Egyes szám ára: 350 Ft

Éves előfizetési díj: 1750 Ft

Két példány (azonos címre): 2900 Ft

**Három vagy több példány (azonos címre)
példányonként: 1350 Ft**

Az elektronikus kiadás előfizetési díja: 800 Ft

A folyóirat megrendelhető a Trezor Kiadó

címén, levélben, telefonon vagy telefaxon.

**Fizetés a megrendelést követően megküldött
számla alapján csekken vagy átutalással.**

Hirdetési díjszabás:

Hátsó borító: 50 000 Ft + áfa

Belső borítók: oldalanként 30 000 Ft + áfa

Belső oldal: 20 000 Ft + áfa

TARTALOM

<i>Széplaki György</i> levele	2
<i>Szokolay Sándor</i> : Nagy Gáspár művészi nagyágáról	3
<i>Görömbei András</i> : Nagy Gáspár égi megbízása	6
<i>Ködöböcz Gábor</i> : „Amiről általában nem lehet beszélni, nagyon konkrétan csak arról érdemes...” Ezredvégi beszélgetés Nagy Gáspárral	8
<i>Toldi Éva</i> : Valaki ír a kezdeddel	11
<i>Görömbei András</i> : Nagy Gáspár: Öröknjár: elmúltam 9 éves	15
<i>Nagy Gáspár</i> : Symphonia Ungarorum. Szent István és Szent Gellért emlékezete	20
<i>A. Jászó Anna</i> : Nagy Gáspár: Symphonia Ungarorum. Szent István és Szent Gellért emlékezete (<i>Elemzés</i>)	22
AZ IRODALOMTANÍTÁS MŰHELYÉBEN	
<i>Szabó Rita</i> : Pilinszky János: Négysoros	26
NYELVMŰVELÉS	
<i>Dóra Zoltán</i> : Patrónus és patróna	32
<i>Holczer József</i> : Háztáji szólások	32
HÍREK	
<i>Sipos Mária</i> : A Zsirai-emlékszobáról	33
<i>Dobóné Berencsi Mária</i> : A II. egri kiejtési konferencia	34
KÖNYVSZEMLE	
<i>Gellénné Körözi Eszter</i> : Szathmári István (szerk.): A stilisztikai alakzatok rendszere- zése ♦ <i>Pethő József</i> : Kabán Annamária: Szövegek színéváltozása ♦ <i>Steklács János</i> : Adamikné Jászó Anna: Az olvasás múltja és jelene	36
ÖTLETTÁR	
<i>Raátz Judit</i> rovata	40
E számunk szerzői:	
<i>Dobóné Berencsi Mária</i> , tanár, Eszterházy Károly Főis- kola ♦ <i>Dóra Zoltán</i> , tanár, Vác ♦ <i>Gellénné Körözi Esz- ter</i> , tanár, Budapest ♦ <i>Görömbei András</i> egyetemi ta- nár, Debreceni Egyetem ♦ <i>Holczer József</i> , tanár, Kec- kemét ♦ <i>A. Jászó Anna</i> , tanár, ELTE BTK ♦ <i>Ködöböcz</i> <i>Gábor</i> tanár, Eszterházy Károly Főiskola, Eger ♦ <i>Pethő</i> <i>József</i> , tanár, Nyíregyházi Főiskola ♦ <i>Raátz Judit</i> , tanár, ELTE BTK ♦ <i>Sipos Mária</i> , tudományos főmunkatárs, MTA Nyelvtudományi Intézete ♦ <i>Steklács János</i> , tanár, Kecskeméti Főiskola ♦ <i>Szathmári István</i> , egyetemi ta- nár, ELTE BTK ♦ <i>Szabó Rita</i> , egyetemi hallgató, ELTE BTK ♦ <i>Széplaki György</i> , tanár, ELTE BTK ♦ <i>Szokolay</i> <i>Sándor</i> , zeneszerző, Sopron ♦ <i>Toldi Éva</i> , tanár, Buda- pest	

A KÖLTŐ SZAVA

Kedves Barátom!

Legutóbbi híred inkább aggodalmat okozott, mintsem örömet. Iskolád és a magad sorsát is veszélyeztető hivatalos tervekről nehéz lenne tárgyilagos véleményt mondani. Titeket a sorsotokban érinthet, míg máshol csak egyszerű tény, adat, majd a mérlegelés tárgya az anyagiak függvényében. Tegnap telefonod után legalább annak örülhetünk, másképp döntöttek, ti maradtok. A kérdés persze felkiáltó: és a többiek?

Ezúton is megköszöném gondosságodat és figyelmeztetésed a 2006/5. számba írt levelem kapcsán: bizony hibáztam, mert névelő nélkül írtam Nagy Gáspár egyik ars poéticájának címét. Helyesen *A vers* az említett mű. (A költő személyével kapcsolatban szomorú aktualitás, hogy azóta már eltemették a régen betegeskedő Nagy Gáspárt.) A cím még félrevezető is volt névelő nélkül, mert *Vers* címen is van egy kis költeménye. A kérésedre azt idézem, így tisztelegjünk előtte:

Vers

A kor kapujára plakátot szögez.

— *Ki olvassa: előtte nyílik.*

— *Ki nem: előtte zárul.*

Csak egy szög tartja...

A jég is odaver!

(1970)

Nyolcadikosaid igazán remekeltek. A kis vers kapcsán lefolytatott beszélgetés minden várakozást felülmúlt: őszintén megnyíltak, remek, egymással felelő, egymást kiegészítő gondolataik voltak. Úgy érezhetted, nem hiába tanítottál, a vers tárgyi valóságától el tudtak jutni a vers lényegéhez. Értik, érzik a költészet lényegét. Amit megtanulhattak a klasszikusokból, itt a mai költőnél is fellelhetők: súlyos a költő szava, ha látszólag egyszerű is, súlyos a mondandója, ha korának valóságáról szól.

Kérdezhetnék kollégáink: Nincs egyéb gondjuk, hogy így elmélkednek a költészet nagy igazságairól? Mi pedig kapjuk a kritikát, tanítsuk meg végre olvasni a gyerekeket! Talán többlet óraszám is lesz rá, de miből, kinek, minek a rovására? —

Való, igaz, élő a probléma. S bár bővebb kifejtést is megérdemelne, röviden is megkíséreltem leírni, mitől, mivel fejlődik a gyerekek olvasási készsége?

1. Ha több időt fordítunk az olvasásra, elmélyítésre, gyakorlásra.

2. Ha tanórán, közösen is jobban feltárjuk az olvasottakat.

3. Ha megtaláljuk, melyik gyereknél mi a gond, hogy problémája technikai vagy értelmi, pszichikai, netán csak a szókincs szegény, mert kevesebb dolgot ismer a világból.

Úgy hiszem, egyetérthetünk, mindhárom elv fontos, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a 3. pontba soroltak megoldása nélkül nem lesz előrelépés. Abból is az utolsó, a szókincs szegénysége az egyik legnagyobb gátja a szövegértésnek. A szókincs fejlesztésének pedig igen jó eszköze a tanári irányítású beszélgetés, melyben a megvilágító, magyarázó elemek nem gátolják, elnyomják, hanem éppen hogy segítik a tanulói megnyilatkozásokat. A fentebb idézett Nagy Gáspár-vers tárgyi valóságáról igen egyszerű tényeket sorolhatunk fel. S ne feledjük, a gyerekek érdekében mindig is innen kell indulni. Mert ha rögtön a mélyebb gondolat vagy az ars poetica műfaji sajátosságai felől közelítünk, betanulhatók ugyan a magas megállapítások, de a gyerekek többségénél az igazi megértés, befogadás elmarad. Lám, miként taníthat a költő szava beszélni, gondolkodni, dolgokat (szövegeket) megérteni, mert ha jól fogunk hozzá a feltáráshoz, mindig elindít egy folyamatot, mely értelmi, nyelvi, gondolkodásbeli gyarapodással jár. Olvassuk el, beszéljük meg!

Kíváncsian várom újabb tapasztalataidat!

Székelyi György

Szokolay Sándor

NAGY GÁSPÁR MŰVÉSZI NAGYSÁGÁRÓL

A döbbenet pillanatában

Az Úr kétezer hetedik évének január hónapjának harmadik napjának a döbbenetétől csak elfogultan tudok egyáltalán megszólalni, s v a l l a n i róla! Elvesztése mélységesen felkavarta bensőm minden zugát! Bizony, megcsappant a nemzet gondjaival együtt élő költőink sora. — Nagy Gáspár különös poéta. Mintha a magyar jellem halványuló képét rajzolta volna újra. Nemzeti lelkiismeretünk ébresztését szent kötelességének tekintette.

Úgy szólt, úgy élt, úgy írt, úgy sóhajtott, hogy eleink tartásos hitét szinte mások helyett is magára vállalta. — Egy költő, aki gyarlóságaink helyére új erényeket tudott áldozni. Életével a teremtő Isten egész nemzetünket áldotta meg, épp napjaink kisugárzásszegény időszakában. Teljességigénye maximumait mosolyogva ő r i z t e . Rendíthetetlen igényességét mérhetetlenül becsültem! Éretten, bölcsen élte napjait. Őrizte nyugodt felvérteztségét! Művészi rangját felindultságában sem tudta pillanatra sem levetközni! Nem volt önmagából kifordítható. — A rosszal bizony kiméretlenül szembefordult, de a züllesztő stílusokkal árnyalatilag sem azonosult, ez tette bevehetetlen várrá! Hatása, amit költészete felszínre hozott, messze túlmutatott önmagán. Egy nehéz múltú korszak elhallgatott és elhallgattatott igazságainak kimondásától egy pillanatra sem riadt vissza. Az írástudók árulásainak özönében találtam meg Nagy Gáspárban egy igaz írástudónak a h ű s é g é t !

De ennél sokkal többet nyertem belőle: az egyre tűnékenyebb jövőnk reményét! Ami számomra a legtöbb: világítótorony volt hányódó élettengerünkben az Ő költői ébersége. Berzsenyi hőfokán őrizte, „bátran vigyázta” közös kincseinket. Szerencsésen párosult benne a magas fokú művészi és erkölcsi igény, s éppen ettől nem vált hangoskodóvá, létezési, lélegzési formája volt a művészi igényesség s maga a csend. Nála igazán „nem fecseg a felszín”, de — lüktet, — sajog, — lázít, — mind-jobbát-követelő a „m é l y !” Méltóságát nem veszítette el egy pillanatra sem. Mert anyaga nemcsak varázslatosan ihletett tehetségű, — hanem nemes keménységű is! Ebben tagadhatatlan érdeme van bencés nevelésének!

Ez a költőtípus környezetét is f o r m á l t a , már s e j l é s e idején.

Az elmúlt általam ismert fél évszázad rangjától megfosztotta az Erkölc, a Jellem, a Tartás, az Igényesség, az Erény és a Tiszta Szellemisség legtöbb nagyját! A civilizáció, a szabadelvűség mérhetetlen károkat okozott a szellemisségnek és a lelkiességnek a világon. Görömbei András szerint: „emlékezni, látni, megnevezni és sohasem félni — eme szemléleti alapelvek szerint épült Nagy Gáspár költészetének morális és poétikai rendje”. Sugárzó tisztasága különleges aurát varázsozott tűnémenyes személyisége köré. Nagy Gáspár költészetében művészete minden összetevője, belső és külső világának teljes egyensúlya harmonikus rendben élt! Sose hittem, hogy az *Október végi tiszta lángok* ciklusára írt rekviemünk nemcsak 56-ot, hanem az ő 57 évét együtt fogja elsi-ratni. Ennél többről e pillanatban: „nem szólhat a száj!”

Személyes élményeim

Nagy Gáspárral 1992-ben találkoztam először. Egy szárszói találkozón tartott előadásom után, melyet egy versidézettel fejeztem be: „*Gyanús vagyok, gyanús nagyon, hogy még nem ütöttek agyon.*” A találkozón ő is részt vett, s elém állt, hogy az „ilyen sorokat vétező költő”, íme, én vagyok! E vidám összeölekezésünk alapozta meg jó másfél évtizedre barátságunkat.

A kilencvenes években zenésítettem meg *Te Deum* című versét, melyet a Nemzeti Társaskör Hűségdíjainak átadására írtam. A művet vegyes kara előadásában Tillai Aurél vezényelte a pécsi székesegyházban. Már akkor felfigyeltem, hogy a költő gyakran ötvöz „szakrális-szertartásos-

anyagot” népi ihletésű „profán-kontrasztos-verssorokkal”. Kezdése a latin *Te Deum laudamus* szövegidérete után sajátos-magyar-verssorainak „válaszával” szinte összenyalóbolt múltat-jelentjövőt: *e csöppnyi falvak népe csöppnyi templomokban haranglábokban idegyűlvén letérdel...S mindezt a kezdő latin sorok magyar fordításával keretezve folytatta: Téged Uram dicsérünk... A versnek s zenének ez lett a némileg archaizált expozíciója. A feldolgozásnak már XX. századi keményebb, áthallásos sorai a történelmet is megidéztek a megpróbáltatások poézisével: *szorítások nélkül ne roppanjunk a csendbe, mostohább kő már ne hulljon szájra szemre, házainkat így tartsd meg kifosztott síri rendben, hajunk lengjen csak tovább kötözzék fenyvesekre.* A Nagy Gáspár-i zsenialitás ezeket a valóban azonnal felismerhető különös szóösszetételű sorokat újraötvözte a szakrális-profán kettős megpróbáltatások kohójában. Ily módon gyakran „kettős marokkal” játszott a magyarságába égetett, villódzó, szarkazmussal is kacérkodó soraival. Ettől ismerem fel verselésében azt a kirobbanó egyéniséget, amit zenében két hang után bizonyosnak érzek Bach, Mozart vagy Bartók zenéjében. S ugyanúgy fegyelmezi, sőt megzabolazza és verssorok rácsaiba kényszeríti esszenciális verssorait, mint a klasszikusok hangsorait! S ezt követi a „falutemplom-haranglábos” rondószzerű visszatérése, mely a befejezést továbbblendíti, sőt kényszeríti a befejezésig: (az első-szerint: „haranglábokban letérdel”) de itt már „*haranglábokban föláll hazaindul s visszhangozzák a léptek: Ne hagyj soha szégyent érnem! Ne hagyj soha szégyent érnem!*” Az aláhúzott sorok jelzik, hogy a kezdeti archaikusságot, korunk keménységét és kegyetlenségét újra hevítve összegyúrja... Sose felejttem el, amikor ezekről beszéltem és kérdeztem, hogy lehetne a zene lekerekítő egyensúlya által eljutni az *Amen*-ig? Azt felelte, hogy „Sőt!”: a „*ne hagyj soha szégyent érnem!*” sorokat megerősítheted — „**HÚSÉGEMBEN! HÚSÉGÜNKBEN! ÚGY LEGYEN! AMEN**” koronával! Ámultam, mert a „szégyent érnem”-hez kapcsolt sorok a „rímen” túl felemelő fokozással is éltek. S a kezdő latint-magyarra-váltó sorokat az *Úgy legyen! Amen* is megerősíti!*

Különös egymásra találásunk versben és zenében megrendítő hatást tett rám. Első beszélgetésünk alkalmával hangsúlyozta, hogy a dramaturgia és a zenedramaturgia lehetőségei még bizonytalanságban élnek benne. Kiderült, hogy Gazsiban, a halk szavú poétában a bazaltokat mozgató drámai erő is ott feszült. Mondogatta: nehogy csalódjak. Pontosan tudom: nagy formákat is pont oly mívesen old meg, mint a már jól ismert miniatúrforma-művész, ha kezébe veszi!

Nem tagadom, oly elragadtatás lett bennem úrrá, mint amilyen Stravinskyban Cocteau hatása tehetett. Éreztem, hogy magam, aki a költészet és a dráma bűvöletében élek, megtaláltam magamnak a magyar Cocteau-t! Lorca fantáziagazdagságát, elvontságát és metaforikusságát is visszanyertem általa *Vérnász*-időmből. S ezen érzésem azóta csak erősödött! Életünk kiszabott idejének sem az óráit, sem a napjait nem ismerjük előre, ezt az ismert fájlalások helyett: köszönöm sorsomnak... De Nagy Gáspár életéből többet nyertem így is alkotásaim számára, mint amennyit álmodni mertem...

Hóttalan a hegyek inge című versét más célból zenésítettem meg. Kerestem a magától értetődő, strofikus, dalszerű, természetes, kerek, egyívású verseket. Régen érzem, hogy a zenésítés célja nem az, hogy a zene a vers „szolgálóleánya” legyen, hanem gyakran vágyom arra, hogy a vers és a zene igazi harmóniára leljen egymásban. A régi „szépidők” értelmében. Erre is bőven találunk jó példát Nagy Gáspár versei között! Ilyen ez is... Hasonló példának érzem (s vázlataim is készültek már) a *Kit az álmokba beléfogtak* című verset és a balladaszerű *Ne fonjatok nekem vesszőkosarat!* Többértelmű, meglehetősen fennkölt és profetikus a *Szabadítót mondani!* Legtöbb „dal-után-kiáltó” verset nálunk talán Weöres Sándor irt.

A Symphonia Ungarorumól

Nemeskürty István, a millenniumi ünnepek kormánybiztosa arra kért 1998–1999 fordulóján, hogy a centenárium tiszteletére írjak egy oratóriumot. A megbízást műfaji módosításokkal vállaltam, mivel egy oratórium nem tud ma Magyarországról egységes és hiteles képet adni, annyira ütköznek hazánkról a vélemények. Egy oratorikus szimfónia viszont képszerűen ábrázolhatja tör-

ténelmünket a zene érzelmi felerősítése által. A zene célja nem az, hogy vitatkozzon, hanem hogy ábrázoljon...

Kéréssem az volt, hogy Nagy Gáspár írjon egy versciklust Szent István és Szent Gellért ismert *Symphonia Ungarorum* legendája nyomán a négytétéles szimfónia keretéhez. A költővel találkoztunk Pesten az Apostolok étteremben, ahová évek során többször visszatértünk. Az oratorikus szimfónia négy tételének tematikáját pár órás intenzív beszélgetés alatt körvonalaztuk. Ezt követően nyolc-tíz nap alatt elkészült versciklusával. Szeretném visszaidézni azt, amit az Apostolokban kéremszerűen felvillantottam, hogy a megvalósult versciklusának építmenyében miket tudott elrejtve beleépíteni. – A Szent István-i időket érzékeltetni lehetetlen közismert hangok felidézése nélkül – mondtam. – Ezért bele kell nekem is építenem a műbe közkinccsé vált, ismert énekeket. – És miket? – kérdezte. Hamarjában válaszoltam: a *Hajnallik, hajnallik, de szépen hajnallik, édes hazám felett az ég nyiladozik*. (Ezt a csángó pentaton népdalverziót Domokos Péter bácsi énekelte el nekem, hogy ez nem maradhat ki az életemből!)

Nagy Gáspár az elkészült versciklusában ezt „úgy vezette fel”, hogy e sorok után lehetetlen lett volna a *Hajnallik* népdalidézethetnek elmaradnia. Íme (a megelőző költői sorok): *mintha szép aranyló hídron kelne át egy nép mire meghajnallik...* Tehát ilyen szervesen épültek be vágyálmaim a költő hatalmas építményébe. Ez az (érezniük kell az olvasóknak, hogy nem rólam szól, hanem az ő művészi nagyságáról), amit lehetetlen szeméremből elhallgatnom... Még az első tételben ajánlottam egy István-ének beillesztését (magam egyik legszebb népdalként tartottam számon): *Vagyon az égen egy csillag, amely olyan szépen villog, István, István, István ablakába mutat, így találtuk el az utat*. Ezt a költő versében így vezette elő: *Összekulcsolt kezéd hídján érzünkünk szívedhez, István*.

Bevallom, az első tétel címét én úgy jelöltem ki magamnak eleve, hogy: ÚTON, melynek zenei címe: Passacaglia (ez a barokk forma mai értelemben a makacs basszusként is titulált osztinátót is jelenti). Ez „vonulás” jelképezi a Kárpát-medencébe érkezésünket is egyben. Nyilvánvaló lett számomra, hogy a költő a tétel kezdő soraiban nyelvünk-szavakból-való-kialakulását is rendkívül érzékletesen teszi: *Puszták-kövek-folyók-hegyek-nyarak-telek-hideg-meleg-esőkhavak-utak-szelek-zablák-nyilak-tüzek-kezek*. Tehát itt a költő bármilyen „kapott terhet” vett vállára, azt „könnyű-vagy-mázsás” súlya ellenére „egy-köböl-kifaragottá” tudta tenni! Mert nyelvünk mélységes ismerője és virtuóza, mindig tartalmi-súlyának megfelelően.

Ezek a Bizonyosságaim Nagy Gáspár költői nagyságáról, hogy „tonnás-bazaltokat” vihetett magával oda, „ahonnan nem tér meg utazó”. Hatalmas és mély hangsúlyokat rakott kislapsztikáira ugyanúgy, mint ahogy ujjgyakorlatként tudott játszazodni világrengető meghasonulások valószerűtlenségeivel is. Ez ejtett ámulatba... Valami átlényegülés Őt Weöres Sándor-i türeményesség fokára emelte! **M e g f o g h a t a t l a n s á g a á l t a l !**

Sorolgatással tehát nem bizonyítok semmit róla... Az a mondás igazolódott étművében, hogy „Költőnek születni kell!”

Október végi tiszta lángok

Nagy Gáspár utolsó tétével vált számomra teljessé életművében, mely a héttétéles rekvieformának **zenedramaturgiai fundamentumot** is adott, amiről a zene felhangzása előtt lesz időszerű majd szólnom. A versciklusban 1848 és 1956 vált „ikertestvérré!” A forradalom jelentőségét teljességében summázó mű, a zene felerősítése által teheti közös üzenetté... Ennek a közeljövőben végre eljön az ideje... Az elárulható a költőről, hogy élete utolsó napjaiban a sűrű telefonbeszélgetések során nagy segítséget adott még a készülő darabhoz. Minden tétel kicsengése „magasba emelkedett”, egy híján...! Ez a *Libera me*-ben volt szembetűnő. A tételzárás a költő megfogalmazásában így hangzott: *testükön nem fújó paripák vágattak át, tankok gyalázták őket holtan!* Így katartikus mélybe zuhant... Kellott nekem egy vigasztaló sor mindezekhez. Telefonba-diktálta: *De a lelkiük már a csillagokban, az ég oltárán örökre ott van!* A mű a mártír hősök apoteózisává így válhatott!

Görömbei András

Nagy Gáspár égi megbízása

Több évtizedes testvéri barátság öröme után, vigasztalhatatlan szomorúsággal búcsúzom Nagy Gáspártól.

Az ő élete és műve példa és mérték volt a magyar gyávasággal, ellenségeskedéssel, viszálykodással, kishitűséggel, önpusztítással, önfeladással szemben.

Úgy volt rendkívüli ember és művész, hogy semmi mást nem tett, mint amit természetes kötelességének tudott minden időben.

Így vált az emberi tisztesség és bátorság példájává.

Bizonyosság arra, hogy a mai világ kihívásaival szembenézve is építhető iránymutató életmű, és megőrizhető a személyiség épsége, tisztasága.

Erkölcsei, magatartásbeli alapelvei kikezdetlenek. Gazdag szakrális, történelmi és kulturális értékek biztosítják érvényességüket. A paraszti tapasztalatból, a keresztény világképből és az egyetemes emberi kultúrából egyaránt erőt merített.

Emberi magatartásának és művészi kifejezésének az adott vitathatatlan érvényt, hogy az emberlét alapvető értékeit és igazságait szembesítette az azokat megcsúfoló világgal.

Így teremtett egy különleges, csak rá jellemző költői látásmódot és nyelvet, melyben a tragikum és ironia társul, a bajok néven nevezése és megítélése természetes kötelesség.

Különleges szóösszetételei a szellemi-erkölcsi energiasűrítés feledhetetlen példái az *agyroncsteleptől* a *sorsbukfencig*, a *mosolyelágazástól* a *kórlaplépcsőig* és a *szabadrabokig*.

Nagy Gáspár emberi és művészi magatartása megújította a nemzeti önszemléletet.

Versei az emberi minőség és az igazság védelmében tiltakoztak a hazugságra épített világ ellen.

Így mondta ki rendszerváltó verseiben azt az természetes igényt, hogy minden körülmények között az igazságot kell képviselni. A mártírokat „egyszer majd el kell temetNI / és nekünk nem szabad feledNI / a gyilkosokat néven nevezNI!” És így mondta ki azt a cáfolhatatlan erkölcsi követelményt is, hogy „míg a szem él *látni kell fele-Barátaim!*”

Amikor rendszerváltó verse miatt a politikai hatalom felelősségre vonta, egyértelmű vallomással zárta le a vitát. Azt mondta, hogy „a költőknek emlékezniük esküdt kötelesség.”

Amikor pedig ugyanezen verseiért később bátornak, vakmerőnek nevezték, azzal háritotta el a dicséretet, hogy ő nem volt bátor, csak nem mert félni.

Olyan eszményi módon ápolta és védte az ezerkilencszázötvenhatos forradalom és nemzeti szabadságharc igazságát, hogy a nemzeti köztudat őt magát is a forradalom hősei között tartja számon.

Költészetének axiómái, összegző megállapításai a nemzeti idézetkincs részévé váltak. A saját példájával az egész magyarságot tanította *látni* és *nem félni*.

Fájdalom, hogy a diktatúra összeomlása csak pillanatnyi örömet okozhatott neki. Felelősségtudata a rendszerváltozás időszakának is megítélőjévé avatta, mert nem tűrhette szótlánul a „békebeli kannibálok” és a „magyar abszurd” garázdaságait.

Művészetének tápláló forrását nemcsak a bírálat, hanem az értékkereső és értéktanúsító szándék is éltette.

Nagy Gáspár közösségragasztó, közösségteremtő művész. Költészetének leggazdagabb vonulatát a másokat megszólító, mások értékeit számba vevő versei adják.

Írásaiban gazdagon tárja fel személyiségének gyökérzetét. Szemérmessége visszafogta, mégis felejtethetetlen versekben szól szüleiről, feleségéről, gyermekeiről. Szakrális világának is része volt a családja.

Elődei és kortársai közül a magyar és közép-európai irodalomnak azokkal a kiemelkedő alkotóival került mély szellemi és baráti kapcsolatba, akik vele együtt vallják, hogy erkölcs és esztétikum, egyén és közösség szétválaszthatatlanul összetartoznak.

Azok az ő szellem-erkölcsi társai, akikben minden körülmények között él a „szabadság szerelme”, „a szembenézés bátorsága”, az „egyenes testtartás” igénye.

Soha nem fogadta el a nemzetszűkítést. Már első kötetében fölnyitotta a magyarságra kényszerített szellemi sorompókat, testvérként ölelte magához a szétdarabolt nemzet tagjait. Az ő életművében az egész magyarság otthonra talált.

Szemléleti tágasságát jelzi, hogy hosszú azoknak a sora, akiknek az életművét „radar-érzékeny empátiával” és értéktanúsító szeretettel méltatta és értelmezte verseiben és esszéiben.

A legfiatalabbak műveit éppoly figyelemmel és szeretettel nézte, mint a klasszikusokét.

Kivételes tisztaságú személyiségével és minden értékre nyitott szemléletével szellemi táborot alkotott a magyarság szellemi-erkölcsi fölegyenesítésére és az emberlét erkölcsi minőségének javítására.

Élete és életműve az emberi nagyság lehetőségének is tanúságtétele.

*

Drága Gáspárunk!

Drága NAGYGAZSI!

Iszonyúan hiányzol.

Nélküled nagyon szegények lettünk. Nemcsak feleséged, Mártika és gyermekeid, Réka, Áron és Rita, nemcsak barátaid sokasága, hanem az egész magyarság itthon és szerte a világban.

Az a tudat vigasztaljon most bennünket, hogy drága emléked és a nemes emberi minőségre, az igazság szellemének ébren tartására minden időben utat mutató életműved velünk marad. Szeretetért, szellemi, erkölcsi erőért, tisztaságért ezután is hozzád fordulhatunk. Csak rajtunk múlik, hogy mikor találkozunk.

Neked égi megbízásod van arra, hogy velünk maradj.

Isten Veled, drága NAGYGAZSI!

Elhangzott a nagytilaji temetőben 2007. január 16-án.

Ködöböcz Gábor

„Amiről általában nem lehet beszélni, nagyon konkrétan csak arról érdemes...”

*Ezredvégi beszélgetés Nagy Gáspárral**

*Sokak szerint a felnőtt apja a gyermek, és ami fontos dolog történik velünk, az életünk első tíz évében történik. „A kis kölyök, ki voltam, ma is él / s a felnőttet a bánat fojtogatja; / de nem könnyezik, egy dalt zöngicsél / s ügyel, hogy el ne szálljon a kalapja” — írja József Attila **Ki-
rakják a fút** című versében. Kérdésem: Te hogyan gondolsz vissza gyermekkorodra, és mire emlékszel legszívesebben?*

Az egyik legszívszorítóbb József Attila-versekből idéztél, melynek a záró sorában *otthon-talan, csupa-csösz világról* beszél a felnőtt férfi, de minden gyermekkori szorongását, félelmét is földidéz. Ugye, a falopás Attila számára nem éppen vidám csínytevés volt, hanem remegtető bátorság-próba, ha nem akarta, hogy megfagyjanak... s különben is ráért a család ezt a kis „megélhetési bűnözést”... a hasáb fa, a hasított fa így cipelődik egy életen keresztül verseiben, de cipelődnek a fadóbaló kemény emberek is.

Azért mondtam ezt el, mert az én gyermekkoromból is sokszor jönnek elő félelmek, szorongások. Álmaimban különösen szenvedek, ha valamelyik kedves csikómtól kell megválnom, vagy ha betakarulás idején szüleim már sötét este hazaküldenek a mezőről, hogy dobjak az állatok elé valamit... hazáig futok, „fától fág” lopózom, mint Kányádi híres versének kisfiúja, mondókkal, énekkel bátorítom magam, míg el nem érem a falu szélső házát. Az ötvenes évek nyomasztó hangulata, a falusi emberek megalázása a beszolgáltatással s egyéb riogatással, a gyerekek kedélyére is átragadt. Mégis: több boldog napot számolhatnék össze, mint szorongókat jó játszótársaim. S voltak valóban mesébe illő nagyszüleim. Apai nagyapám máig

emlegetett lakodalmi rigmusok, vőfélynóták kigondolója s népszerű előadója. Talán génjeimben Tőle örököltem valami tehetséget és bátorságot a versfaragáshoz. Anyai nagyanyám félelmetes szürreális meséivel a képzeletem határait tágitotta. Legtöbbet Vele voltam ott-hon, amíg a család keményen dolgozott. Az iskoláig minden fontos dologra Ő tanított. Műveltségét a Bibliából és a különböző kalendáriumokból, no meg egy keserves élet tapasztalataiból szerezte. Ezeket aztán csodálatos történetekbe foglalta össze, s mindig más-más módon variálta, színezte a mesét. Szóval a *posztmodernitás* a kisujjában volt, én meg oda voltam ettől a *beszédmódtól!* Állandóan követeltem újabb történeteit, amelyekben szabadon járkáltak királyok, ismert bakonyi betyárok, rongyember végrehajtok, meg legtöbbször Kossuth Lajos is odatévedt, aki a szemközti Pintér sógorral azért eligazította a dolgokat. De én aztán folytattam a mesét... sokszor álomban is hadakoztam. Szidták is érte a nagymamát: megháborítja ezt a gyereket, s még kibeszéli ezt a sok sületlenségét...

Amikor már olvasni tudtam, akkor a karácsonyfa alá angyalszárnyon érkező egyetlen ajándékkönyvet az éjfélel miséig — a pislákoló petróleumlámpánál — mindig kiolvastam. Egy életre elkísérnek ezek az emlékek. Főleg a nagy telek voltak gyönyörűek, embermagasságú hófalak között szánkóztunk, az átázott lábbeliben s kesztyű nélkül se fáztam, és gyakran volt az iskolában szénszünet. Vasárnap délutánonként pedig csengős lovas szánnal mentünk a szomszéd falukba egyik-másik rokonunkat meglátogatni.

Mondják, mindenkinek megvan a maga saját ritmusa és növekedési terve, ami szerint alakul

* A költővel 1998. decemberében készült interjú szerkesztett és módosított változata.

az élete és pályája. Visszatekintve az elmúlt harminc évre, miként látod egykori önmagad és költői pályád alakulását — különös tekintettel a híres babitsi aforizmára: „nem az énekes szüli a dalt: a dal szüli énekesét”?

1968-ban írtam le azokat az első, talán válalható verseket, amelyek visszavonhatatlanul a „kárhozat útjára” vittek. Tehát mintha Kerouac kisöccseként kezdtem volna szabadon száguldozni, persze csak stoposként, ebben az országban, meg a szomszédságban, ahol magyarok élnek. De aztán jött a történelem. Testvéri tankjaink... aztán a szégyen, a levert diáklázadások Európa nyugati felén. Akkor már tudtam: csak verssel harcolhatok. Akárhogy is nézzük, ennek bizony harminc esztendeje. Életem legmélyebb, legsötétebb bugyrából húztak ki a versek. A tehetetlenség, a dac, szép illúzióim elvesztésének fájdalma csalogatta elő őket. Aztán az a bátorítás és figyelem, melyet megtalált és persze választott mesterimtől, Kormos Istvántól, Nagy Lászlótól, Jékelytől, Pilinszkytól és távolabbról Illyéstől, és talán legerősebben Rózsa Endre, Utassy József, Kiss Benedek és társaik nemzedékétől — ahogy mondani szoktam: édes bátyáimtól — kaptam, erősített.

Vagy húsz esztendeig, mondjuk a rendszerváltásig, megtörténtek velem a versek, melyek előcsalogatását egyszerűen nem éreztem nehéznek. A hetvenes években sokat írtam, szinte öntudatlan eufóriában. S volt is kinek mutassam szigorú bírálatra. A nyolcvanas években már éreztem a tétet, ekkor jöttek a tiltások, a cenzúra nyalánságai, szilenciumok. (Eközben 1981–85 között az írószövetségi titkárság, amikor a szövetség és az akkori JAK volt a magyar civilparlament, szóval az az év-tized, amelyet érdemes lesz majd valakinek, akár szakdolgozatként is, tüzetesen fölleltározni!) De ez is szép, izgalmas és vállalható volt. Persze annak nem tapsoltam, hogy valamely versem miatt másokat (rendszerint felelős-felelőtlen szerkesztőket!) is elcsaptak, az ellen mindig tiltakoztam, de semmi nem változott.

A kilencvenes években már sokkal nagyobb székszisszel, talán a kellenél is több iróniával átítatva ülök a tiszta papír elé. Szerencsére az önirónia maligánfoka kimutathatóan magasabb. Így aztán elcsábultam a próza komolytalanabb, talán csehesnek aposztrofált

rétjeire is. De ez nem program volt, nem valami teória, hanem csak hagytam a szívem és a kezem független választását, s így aztán megint ott jártam az indulás ártatlan-barbár idejénél: 1968-nál (lásd a Magvetőnél 1995-ben megjelent prózakönyvemet, az *Augusztusban Ludvík Jahn nyomában*-t).

Életed meghatározó állomásai: Bérbaltavár, Pannonhalma, Szombathely és Budapest. Milyen indíttatásokkal szolgáltak, miféle útravalóval ajándékoztak meg a felsorolt helységek, illetve szellemi műhelyek?

Bérbaltavár kicsiny falu Vas megye hegyháti, déli részén, már csaknem Zalában. Az útra indító paraszti közösség kemény tisztessége, föld- és munkaszeretete, buzgó vallásossága s valahai első tanítóim igazságos szigorúsága ott van a szülőföldről hozott tarisznijában. Ebbe igaz súlyokat pakoltak a jó és tudós bencés atyák Szent Márton hegyén. Azt hiszem, életem legboldogabb négy esztendejét töltöttem Pannonhalmán, igen jó kohéziójú osztályban, amely ma is évente találkozik, és számon tartja tagjait. A magyar történelmet ott a falak is visszhangozták, ez irányú érdeklődésem, érzékenységem ott mélyült el.

Szombathelyre éppen a bencés diákmúltam miatt afféle vigaszágon kerültem, de ennek is megvolt az értelme, szinte sorsszerűsége. A népművelés–könyvtár szakon több „nehéz ember” kezdett éppen 1968-ban. Ráadásul ott volt egy nagyon színvonalas diáklap, a *Jelentkezünk*, komoly esztétikai képzés, a fiatal magyar filmek által is sokra tartott filmklub. Itt jelentek meg első versszerű kísérleteim, itt volt az első műhely, itt lázadozhattam s lázithattam először s innen küldtem első verseimet komolyabb folyóiratoknak, az *Életünknek* és a *Jelenkornak*, s őszinte csodálkozásomra közölték is őket.

Éppen negyedszázada, hogy Kormos István bemutatott az ÉS-ben, majd kéttucatnyi vers alapján azt mondta, hogy megjelenteti első kötetemet a Móra Kiadó Kozmosz sorozatában. Így is történt 1975 tavaszán, majd néhány hónappal később a kiadóhoz hívtak szerkesztőnek. Ez a néhány esztendő volt az ún. Kormos Egyetem, ahol szerkesztő-bojtárként végig pörgethettem a magyar és világirodalmat: ebből lettek a legendás Gyöngyszem-sorozat emlékezetes darabjai, s aztán szerkeszthettem az

utánam jövök köteteit. Egyszerre dolgoztam Dsida Jenő, Sinka István, Nadányi Zoltán válogatott versein, Kálnoky László, Tandori Dezső műfordításkötetén, vagy éppen Tóth Erzsébet, Zalán Tibor és mások első könyvében, s közben tematikus antológiákat szerkesztettem mondjuk a világirodalom Idő- és éjszaka-verseiből... és sorolhatnám. Néhány év alatt közel száz könyvhöz lett közöm. Óriási iskola volt. Kormostól a minden értékre való elfogulatlan figyelés elemi hajlamát és példás megvalósítását leshette el, aki közelében dolgozott.

Aztán ennek is vége lett. Korai halála után még három évig bírtam az ár ellen úszni, a közösen kitalált terveket egyre nehezebben tudtam megvalósítani.

1981-ben az '56 utáni első szabadon választott írószövetségi választmány legfiatalabb tagja lettem, s egyből titkárrá is ütöttek. Nagy próba következett. Közélelől érzékelt a puhának egyáltalán nem mondható diktatúrát. Ez az időszak volt a szövetség és a József Attila Kör legendásan nagy korszaka, együtt-menetelése az álság falai ellen. Szegény Csengey Dénes barátunk talán valamely napsütötte égi felleg széliről egyetértően egy szép füstkarikát fúj felénk... s mintha nagy bölcsességgel mondaná is: bizony fiúk, akkor még nem volt széthúzás, hanem váll a vállhoz. Tán igaz se volt. De erről már főntebb szóltam.

1988 novemberétől pedig a *Hitel* szerkesztője vagyok. Ez ugyebár az utóbbi 10 kerek esztendőjét jelenti. A kezdőcsapatból, sőt a praekozakból is csak ketten maradtunk Csoóri Sándorral a sokáig reménytelenül álmodott független újság, kétheti periodika gályapadján. 1992 szeptemberétől pedig havonta, irodalmibb folyóiratként megújulva, talán magunkat is biztatva — téveszthetetlen zöldfehérben úszunk a nagy magyar folyóirat-tengerben. A szerkesztőség az ötödik helyszínen tempózik mind nehezebb anyagi körülmények közt a fönmaradásért, hol Budán, hol meg Pesten vagyon a redakció hajléka. Vagyunk még és reménykedünk. És a tíz esztendő már vállalható irodalomtörténet is... és különös, fölöttébb tanulságos magyar történelem. Egy tyúklépésnyire a harmadik évezred küszöbétől. Ha most befejeznénk, akkor sem kéne szégyenkezniünk.

Wittgenstein szállóigéje szerint „amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell”. Ezzel rög-

tön szembeállítható egy másik állítás: „amiről nem szabad hallgatni, arról beszélni kell”. Meglátásod szerint az összmagyarság vonatkozásában mik azok a legégetőbb kérdések, amelyekről feltétlenül beszélni kell — mégpedig tisztán és eltökélten?

Én a wittgensteini mondatot abban a bizonyos puha, de ha tetszik recsegős-ropogós, elmaszatolt diktatúrában költői nyelvre, de az (írószövetségi) közemberi minőségemben is így fordítottam: *amiről általában nem lehet beszélni, nagyon konkrétan csak arról érdemes... Hogy a konkrétság mit jelentett esetemben, illetve a szabadságfokok leosztásának eleve különböző szintjei, manipulatív volta mire kényszerített, annak tényeiről, és aztán dorgáló következményeiről nem az én tisztém most szólni. De mindenesetre lehetett cinikusan, bölcsen Wittgenstein mögé bújni, mint ahogy Nietzsche mondata is csaknem összmagyar jeles amnéziás tréningben manifesztálódott '56 után, miszerint: *a felejtésre való hajlam a cselekvés egyetlen lehetséges módja*. Lám, az átkozott burzsoá filozófusok miképp segítettek! Ma is még az általános emlékezetvesztésben szenvedő magyarságot kellene fölírni. Sajnos az átalakulás és a szabadság gyötrelmeivel olyan sokkhatások érték (például választania kell pártok és adósávok, tévécsatornák, bankok, kurátorok, csirkecomb és farhát stb. között), hogy legelemibb érdekeit nem tudja már megfogalmazni. Nem is fogalmaz. Néz. S úgy látja, nem az ő életét látja. Még nem őt robbantották föl, még nem őt rabolták ki, még nem ő a munkanélküli, még nem az ő házát sodorta el a víz. Ő az, aki besurran Adidasban az EU-ba, fitt polgárként. Szerencsés, hogy nem itt meg amott magyar. Azok most ráfáznak. Hiába magyarkodnak. Szóval az önzési fok igen magas, még jó, ha akad egy kis katasztrófa, valami penitencia-lehetőség. Segítünk. Magunkon már nem tudunk. Ezért aztán tüntetünk a nyugdíj egységes emeléséért. A „magyarok, tartsunk szét” szép gyakorlatát kellene megfordítani, vagy legalább csöndben abbahagyni a következő ezer esztendőre. Akkor még marad, maradhat valami remény. És a reményt pedig a lélekben megtisztult — mert önzésétől és félelmeitől megszabadult — közösség gyermekeiben, szeretetben fogant és vállalt utódaiban élteti tovább. Illyés mondta, írta: *a költők mifelénk a remény(ség) helytar-**

tói. Akkor talán jöjjenek a költők! Az újak, az eztán megszületők. Fohászodjunk hát, barátai-

Toldi Éva

VALAKI ÍR A KEZEDDEL

A vasi táj halmai, erdei és síkjai között érkezem meg a költő szülőföldjére Bérbaltavárra, ahonnan még pár kilométernyire van Nagytilaj, ahol szülei éltek egykor. A fekete ruhás emberek között egy Ilonka nénit találtam megszólítani, hogy megkérdezzem, hol is a temető. Aztán még odajutottak ketten is az autóhoz. Kértem őket szálljanak be, hiszen egy irányba tartunk, Nagy Gáspár búcsúztatására. Útközben persze megeredt a beszéd folyama. Régi történetek, emlékek elevenedtek meg a költőről, a gyerekoráról. A legszebb pillanat az volt, mikor az egyik bácsi már a temető mellett megtörölgette bepárasodott szemét, azt mondta, hogy „*volt a Gázsinak egy nagyon szép verse, amelyben a Betlehemről írt, hogy oda jutunk majd mindannyian...*”

Azért idéztem fel most ezt a történetet, mert bizony jelképes értelműnek és elégtétel értékűnek is tekinthetjük, hogy Nagy Gáspár haza akart térni szülőfalujába, hogy ott pihenjen meg végleg, ott, ahonnan a legtöbbet kapta; az életet, az egyszerű emberek szerető melegségét, a paraszti lét küzdelmesen szép tapasztalatait, és hát azt a biblikus, szakrális közösséget, amelyben a hit kegyelmében részesülhetett mint gyakorló keresztény.

„Olyan meghatározó élménye volt a családi hagyományból, gyerekkorból, majd a pannonhalmi neveltetésből megőrzött hit, hogy költői világgépének erkölcsi rendje és szigorúsága is harmóniában van a keresztény etikával...” (Görömbei András: *Nagy Gáspár*). „A keresztény Isten mint magartatási és mentális mérték, mint a létezés emberi normáit kiszabó szakrális szellemi arány nyilatkozik meg verseiben, amihez a történelem mozgása s a változó világ tényei is folyamatosan hozzámérhetők” (Jánosi Zoltán: „*Két part közt a hit*”). „A lét jóságába vetett ösbizalom élt benne, a Jó Isten kegyelmébe vetett erős hit éltette... Bár politikai versei tették őt ismertté, de éppen a szakralitás dimenziója emelte magasra, oda,

im, az első adventi gyertya fényénél.

ahol valójában látnunk és értékelnünk kellene” (...) Megújítva és gazdagítva vállalta a „*Haza a magasban*” illyési eszményét és Németh László szellemi örökségét is (Cs. Varga István: *Nekrológ*).

Nagy Gáspár 2001 februárjában a *Tihanyi Bencés Apátság Tetőtéri esték* rendezvényorozatának vendégeként beszélt életét-költészetét meghatározó eszményeiről, az alkotás spirituális perceiről, s idézve Németh Lászlót — „*Hajótörtek vagyunk, akik a csillagokat nézzük s a partot keressük, abban a hitben, hogy van part s a csillagok vezetnek*” — megvallotta:

„Én igyekszem tudni, hogy miért vannak a csillagok fölöttem, s miért nézek föl a csillagokra, s hogy mit, pontosabban Kit keresek a csillagok mögött, s ezt mélyen átérezem. Ahogy az verseim nagy részéből kiderül — az a lehetőség, hogy írhatok, hogy szólhatok, hogy elmondhatok egy gondolatot, valamennyi ambíciót nyilván felvillant belőlem, de a többi — ahogy mondaná a költő — kegyelem, hiszen ismerem az érzést: *Valaki ír a kezeddal*. Amikor a fehér papír már ott van, meg kell hallani a sűgást, meg kell hallani azokat a szavakat, amelyeket neked diktálnak. S ehhez a lélek nagy csöndjére van szükség (több verséből azt is tudjuk, hogy általában éjfél tájban, a rádióban felhangzó *Himnusz* után jött el az *Ihlet*, a *Gondolat* órája, többnyire akkor születtek versei). De akkor is tudom, ha jó a vers, csak egy kicsi közöm van hozzá, a többi nem az én érdemem. Ez nagyon fontos érzés, mert az embert arra tanítja, hogy saját korlátaival, a saját meghatározottságával nézzen szembe. Én látam nagy művészi elszállásokat, mert ezt a jó értelemben vett alázatot, a Föntitől való függettséget nem tudták elfogadni. Vallom: Nemcsak a magam akaratából lettem költő, hanem írődeák is voltam egyúttal.”

A *Valaki ír a kezeddal* egyik hitvallás értékű kulcsverse Nagy Gáspárnak, amely magya-

rázatot ad egész költészetének szakrális be-
 ágyazottságára. „Könyöködet Isten az asztal
 lapjára segíti / rajzold a betűket ezután kimér-
 ten lassúdan (...) érted? nem érted? Valaki
 más ír / a kezdeddel valaki kölcsönbe vette ke-
 zedet...” Az ihlet perceiben Isten a sűgő, ő
 mozdítja a költő kezét az írásra. S a feladat:
 „a papír hőtömbjeit / ...most teleírni másmi-
 lyen betűkkel / de ugyanazon Istennek tetsző
 szavakkal...”, tudván, hogy „a sorrend az Őr-
 dögre bízott / még a dolgok kezdetén...” Az
 Isten ír tehát a kezdeddel, mondja a költő, de ott
 van a lelkiismerettől hajtott felelősségérzet is,
 hogy az Ördögöt távol lehessen tartani. Szép
 felismerése és fölmutatása a versnek, mikor Is-
 ten mindenhatóságát emeli ki: „az egész világ
 része kezded mozgásának / könyököd hajlásának
 - - - / bár éjszaka van de világít reggelig...” Is-
 tenes vallomás és igazi húsvéti költői program,
 amit *Stáció-járás* című költeményében rögzít,
 enyhítő megállókkal szaporítva még a krisztusi
 kálvária-állomásokat: „Füveket növeszteni
 áruló csókok fölé...Masnikat kötni kisorsolt
 köntösökből... Felgombolni szívünkre bárso-
 nyos takarónkat.”

S valóban, Nagy Gáspárnak nemcsak ars
 poetica-jellegű verseiben, hanem kemény, po-
 litikai lüktetésű, szinte elreménytelenedett, de
 keserűen ironikus verseiben is ott érezzük erő-
 sítőt hitét, és ezt a megvallott Isten felé hajló
 biztatását, kapaszkodását. Tudta jól, s meg is
 írta: „a hit törhetetlen híd”, amely születés és
 halál között feszül. S e hatalmas rendületlen
 hittal akart/tudott a „lefokozott szívűeknek...
 szabadítót mondani” a nehéz, a visszafojtott
 időkben is, vagy ahogy a maga számára alko-
 tott költői *Hétparancsolat*-ban mondja: „...re-
 dukált időben” *főlszabadítani a lelket* — pél-
 dául az eltíport 1956-tal kapcsolatban (*A Fiú
 naplójából* című versében, erkölcsi ítéletet hir-
 det a Júdásokról a „fele-Barátoknak” a forra-
 dalom 30. évfordulóján). S hitte, hogy egy-egy
 „élére állított vers”-sel sokat tehet az igazsá-
 gosabb világért, félelmeket oszlat a bátor
 hanggal, amelyet az Úr mond tollba néki éj-
 szakánként. S tudta azt is, amit *Váci Mihály* is
 megénekelte, hogy bár a szakrális küldetésben
 járó költőnek, a Fönnyaló által sugallt verseit

az „Írástudók gúnnyal leszólnák... de pászto-
 rok, parasztok óvják, / levett kalappal körbe-
 állják” (*Verseim*). Vallotta a nagy költőelőd-
 del, Adyval: „Az Isten van valamiként: / Min-
 den Gondolatnak alján. / Mindig neki haran-
 gozunk...” (*Az Isten balján*). Ezt *Belátás* című
 hétsorosában ő ekként fogalmazta meg: „Nem
 lehet a világot Isten nélkül fölnevelni / nem le-
 het a világot Isten nélkül megérteni / nem lehet
 a világot Isten nélkül szóra bírni / illetve lehet /
 csak az olyan rémült magánkaland / melyet a
 kétségbeesés kormányoz / s a végkimenetele
 fölöttébb kétséges”. A vers, írja, „ultrahangok
 szíven keresztül áramoltatása...töretlen gerin-
 cek kopogtatása, / hormon, mitől az ember és a
 nép csak magasodhat.” S végül a vers: „anya-
 ság, térdén az egyetlen fiú, hazám!” (*A vers*).

„Az időmet is elrendezi valaki helyettem,
 hogy mi az a pillanat, amikor írnom kell, vagy
 beszélgetnem. Igen sok reménytelen pillanat
 volt a személyes életemben, és az országéban
 is. S mégis itt vagyunk, mert ez az ország *Szent
 István óta Mária országa*. S lehetnek ilyen ma-
 gyarok, és lehetnek olyan magyarok, lehetnek
 árulók, júdások, de mindig voltak olyanok is,
 akik kibontották a szabadság zászlaját, és bár
 voltak vérbírák, de mellettük mindig mártírok
 is. Az én hitem szerint mindez azt bizonyítja,
 hogy ahhoz a jászolhoz kell visszahátrálnom,
 amelyben Ő megszületett, és mindaz, aki te-
 remtménye ennek a csodának, csak ide mehet
 vissza, mert csak akkor szűnik meg a háború,
 ha hiszünk abban, hogy megszűnik, akkor lesz
 jobb az ember, ha hiszünk abban, hogy az em-
 ber jobb lehet. S a szabadság akkor lesz a leg-
 teljesebb, ha elhisszük, hogy nekünk valaki
 szabad akaratot adott, és szabad akaratból lehe-
 tünk gyilkosok is, hősök is, meg lehetünk sza-
 bad akaratból megterő bűnösök és szentek is
 — mindez ránk van bízva. De mindig oda kell
 visszahátrálnunk, ahhoz a jászolhoz...” — írta
 a *Vigília* körkérdésére 2003-ban.

A *Jegyzvén szalmaszállal* című versét,
 amelyből a „jászol-gondolatot” idézte Nagy
 Gáspár, az első Balkán-háború idején, 1992-
 ben írta, amikor a szerbek megtámadták a Ju-
 goszláviából kiváló szlovénokat. A vers záró
 sorai, melyek a Remény halhatatlanságára utal-

nak a „*kívül és belül: poklosan örvényült, háborult*” világban is, szinte szállóigévé magasodtak már a költő életében is, s nemcsak karácsony apropóján: „*de a remény sohasem meghaló, / ha minden utolsó szalmaszál / ABBÓL A JÁSZOLBÓL VALÓ!*”

A betlehemi születéstörténetet, a *Jászol*, a *Csillag* remény-jelentését számos önvallomás-versében is megénekelte. Hamvas tisztaságú költeményekben idézi meg saját születése misztériumát, mint a teremtmény világra jövetelének mindig szakrális mozzanatait. Mintha szolgálattevő, spirituális küldetése már itt elrendeltetett volna, a költészetében fel-felvillanó *Betlehem-élmény* és az arra való vágyakozás már itt megérintette volna. Gyönyörű valomásos sorokban eleveníti fel azt a májusi napot, amikor „*Szőlőbontáskor...foltos szalmaszák fölé szállt az angyal*”, mint a betlehemi születéstörténetben, amikor a szárnysuhogás hallatára „*esnie kellett a hónak*”, s ettől egyszerre májusi karácsonnyá vált a táj. Aztán „*kitorzékolt a gyermek*”, akit „*Fehérre fürdettek, mint másnap holtat, / kit jeltelen csillag is jényesre ragyoghat*” (Májusi — karácsonyban). A versgondolat folytatódik az *Amíg a bölcsek ideérnek*, a *Lopd el!* és a *35 május* címűekben. A költő eszköztárának kulcsszava, kulcsfogalma, ami ehhez kapcsolódóan újra és újra előjön verseiben: a *hó*. Amely a tisztaság, a szelídség, az ártatlanság, a megtérés, a megváltás szimbóluma is egyben. A fent idézett Valaki ír a kezdeddel című versében is jelen van „*a papír hótömbjeiben*”, vagyis a „*tiszta lappal*” kezdés motívumában, s aztán egészen különös kontextusban az *Anyámmal hófehérülőkben*, ahol édesanyja már mindig várható halálhírért ijedten elhessegetve magától felkiált: „*álom leszek, méreg leszek / vagy hó! — mindent belepek... már tízforintos pelyhekkel jövök, / befödöm vizek homlokán a / sírást s anyámmal hófehérülök*”. A *Hótalan a hegyek inge* pedig már kifejezetten utal a megváltatlan télre (a megváltatlan Időre), amely Betlehemben a szüzi hóeséssel tisztulhat meg, s az *Állsz a hózuhanyban* már meg is nevezi a tisztító forrást: „*állsz Isten ablaka alatt*”.

Tihanyi előadásában visszatekintett Nagy Gáspár pannonhalmi diákéveinek életre indító jelentőségére, szellemi-lelki beállítottságának megalapozására, s mint irodalmi, költői indulásának, kibontakozásának legfőbb iskolájára. A továbbiakban előadását idézzük:

„Pannonhalmán jártam oskolába, a 60-as években, ott voltam *puer scholasticus*, kisdíák. Mindaz, ami költészetemnek lényege, vagyis a történelemhez, magyarságunkhoz való viszonyom, abban a négy esztendőben dőlt el, amikor ott koptattam a köveket, s ámuldoztam, kiknek a nyomában is járok. *Géza fejedelemtől, István királyon át Imre hercegig*, és sorolhatnám a nagy elődöket. Vagyis, az a történelmi látás, amelyik engemet a versek felé mozdított, ott Pannonhalmán alakult ki bennem. Amikor aztán a magyar sorsvállaló költészet nagyjaival ismerkedtem meg, akkor ez az elszánás, egy négysorosban fogalmazódott meg bennem: '*Egy szív trappol a virradatban / egy másik föladata magát / a harmadik még itt a mellkasomban / félreveri az éjszakát*' (Most és későn).

Ez afféle rövidke ars poetica is, amelyben egyszerre van benne a múlt, minden olyan magyar költőre való gondolás, akinek nyomán éppen az ország legnehezebb helyzeteiben föltámadt a magyar irodalom... Hiszen az *Ómagyar Mária-síralom* korában, s aztán a török pusztítás előtt és közben is megszólalnak azok a szavak, azok a gondolatok nagyjaink ajkán, amelyek a nemzet megtartásának módját keresik, olyankor is, amikor az ország nem is volt ország, amikor a nádasokban élt, és bujdosolt a magyar... Gondoljunk aztán *Berzsenyi*, *Balassi Bálint*, *Zrínyi* nagyszerű alkotásaira. Valahogy mindig ezeket a támpontokat láttam magam előtt, hogy a magyar éjszakának a csendjét, ha baj van, földre kell verni. Harminc éve vagyok a költői a pályán, s mikor 1999-ben a Balassikardot átvehettem, *Sinkovits Imre* barátom — aki Balassitól és tőlem is mondott verseket az ünnepségen — elismeréssel fordult hozzám, mondván: a 70-es 80-as években a farzsebében mindig ott voltak a verseim, s azokat szűkebb-tágabb körben, ahogy lehetett, elővette, és elmondta. '*Te nagyon bátor voltál!*' — fordult

hozzám akkor. S nekem szinte véletlenül csúszott ki a számon a válasz: *'Én nem voltam bátor, csak nem mertem félni.'* Mert mindig megvolt bennem a nagy elődöktől kapott rezonancia, hogy szabadnak kell magunkat érezni minden körülményben, s a szabad ember sohasem fél. Szabad az ember azért, mert a szabadságát valahonnan belülről/felülről kapta, s a szabadságát azért is meri vállalni, mert pontosan tudja, hogy Valakire ráhagyatkozhat...

Sok bennünk magyarokban, mondják, a kicsinyhitűség ma is, sokszor vagyunk kétségbeesve. Történelmünk, s benne azon szörnyű esztendő sora, amelyeket átélt a nemzet, bizony oka lehet ennek. De ugyanakkor nekem, mint kései utódnak, az adott mégis erőt, hogy mindig voltak, akik e nehéz helyzetekben is szavakat találtak a nemzetnek. Nem politikusok, hanem költők találták meg ezeket a szavakat legtöbbször, s látjuk, hogy a legfontosabb pillanatokban szólalnak meg szavaikkal. Ekkor születik meg A magyarokhoz, de akár a huszadik század nagyjait is említhetjük, *Ady és Németh László, József Attila, Nagy László, Pilinszky, Szabó Lőrinc* és mások nagy pillanatait. Ezek óriási erőtartalékot adnak egy mai költőnek. Hiszen az ember már pimaszul öreg, majdnem 52 éves, s látja őket, akik oly korán meghaltak, és *hog*y haltak meg... Ágyúgolyó viszi el a lábukat, leszűrják őket a csatatéren, vagy az elfeledés, a betegség legszörnyűbb magányában hullnak el. *Balassinak 40, Ady-nak 42 év, Csokonainak, József Attilának 32 év* jutott. Ugyanakkor ámulatunknak lehetnek személyei valamennyien, hogy mi mindent tudtak a magyar nyelvben fölmutatni. Persze, szokták mondani ránk, magyarokra, hogy költészeti nagyhatalom vagyunk, ahol a költők, ahogy *Illyés Gyula* mondaná a *'reménység helytartói'* voltak mindig. Illyés szinte végigélte a múlt századot, és tudta, tudatosította: a költőknek az a feladatuk, hogy fölemeljék a fejeket, a lehajló, elhomályosodó tekinteteket, s amikor egy *'semmi sem biztos korban élünk is'*, reménységet gyűjtsanak. S néha valóban úgy gondoljuk, ha rátekintünk a magyar irodalom nagyjaira, hogy akár el is kényelmesedhetnénk. De tudatosítanunk kell: a felelősség ránk, írástudókra

különösen nagy feladatot ró ma is. Mert bár nagyon sokáig lehetne abból élni, amit eleink megalkottak, de tudni kell azt is, hogy mindig az új költők, akik most születnek, éltetik a régieket. A régiek akkor nem lesznek porosak, ha állandóan vissza tudunk hajolni hozzájuk, vissza tudunk idézni Balassitól egy gyönyörű szerelmes verset vagy egy katonadalt, ha vissza tudunk nézni Berzsenyinek a rettentő magányában fogant verseire, arra, ahogy föl tudja nemzetét ébreszteni, vagy ahogy egy adott pillanatban a költő meg tudja találni azt a létező vagy nem létező múzeumi lépcsőt, ahol elmondhatja azt a bizonyos versét, amelyben föl-tétezik a kérdés: *'Rabok legyünk, vagy szabadok?'*

Egy gyűjteményes kötetben azt mertem írni — kicsit *Petőfit* parafrázálva —, de másra is gondolva, hogy a mi 30-40 évünk, ami egyik-másik nemzedéktársamnak írni adatott, az a *szabadrabság kora* volt. Szabadrabok voltunk, mert kicsit többet tudtunk, vagy merhetünk tenni, mint azok, akik csak a szavak meghallói voltak. Ebben a viszonylagos szabadságban ugyanakkor azt is pontosan tudtuk, hogy életünk rabság is volt, hiszen ismertük a koordináta rendszert, hogy hol élünk Közép-Európában, milyen meghatározottságokkal, s a falak hol vannak. S próbáltuk több-kevesebb sikerrel a téglákat onnan kiszedegetni a 80-as években. S akkor, amikor egy ilyen téglakiszedés sikerült, akkor visszafordultunk Berzsenyihez, *Babits-hoz*, s ők erőt adtak. Ahogy Illyés Gyula szokta volt mondani, mikor kezet fogtunk: *'Tudod, öcsém, hogy te most Petőfivel is kezet fogtál?'* Így, a magyar irodalom a kézfogások története. S ezeket a jó kezeket, a jó parolákat meg kellett tanulnunk, meg kellett találnunk. Mert az alkotó embernek el kell jutnia a félelmen túli tartományba. El kell jutni a szabadságnak ahhoz a fokához, amelyet belső szabadságnak hívnak, mert a külső majdhogynem lényegtelen — bár próbáljuk tágitani, megteszünk mindent érte. A művészember mindig valamennyivel többet kell, hogy vállaljon, s hogy felhívását a maga művészete eszközeivel formába öntse és eljuttassa az olvasókhöz. S ha én szerény munkásságomban valamennyit tudtam is

tenni, az ezekből az erőforrásokból jöhetett létre. Ebből az anyanyelvből, ebből a közegből, | amelyből kiemelkedtek az emlegetett jeles költők.”

Görömbei András

Nagy Gáspár: Öröknyár: elmúltam 9 éves*¹

Nagy Gáspár már a forradalom huszonötödik évfordulójára írt két verset, ezek még átcsúsztak a cenzúrán. Folyóiratban megjelentek 1981-ben, s benne voltak a *Földi pörök* kötet *Hangtompítók* ciklusában is: *Két nyárfa a Hódoltságban, Benézünk majd a Múltidőbe... őszszel.*

Az Új Forrás 1984/5. (októberi) számában megjelent *Öröknyár: elmúltam 9 éves* viszont már olyan „kibiztosított beszéd” volt, amelyik valóban robbanást idézett elő a szellemi-politikai életben és a magyarság nemzeti önszemléletében. (A vers közlésének és a közlés megtorlásának a történetét lásd: Monostori Imre: *Az Új Forrás vonzásában.* József Attila Megyei Könyvtár. Tatabánya, 1999. 136–182.)

Öröknyár: elmúltam 9 éves

a sír

NIncs sehol

a sír

a gyilkosok

a test

se I T T

NIncs sehol

a test

se O T T

a csont

a gyilkosok

NIncs sehol

a csont

(p. s.)

egyszer majd el kell temetNI

és nekünk nem szabad feledNI

a gyilkosokat néven nevezNI

(1983)

Ebben a versben „feszésre fogalmazott indulat, vád, számonkérés, dühkitörés” feszül, s ezt „az evokatív, időtlen ragyogású cím” ellenpontozza. (Czigány Lóránt: Nagy Gáspár köszöntése. *Nyugati Magyarország*, 1988. július-augusztus.) Ez a cím szerves része a vers testének, határozott temporális funkciója van, Nagy Imre kivégzésének időpontját is jelöli. A költő ugyanis 1949. május 4-én született, a vers címe tehát 1958 nyarát jelenti. Nagy Imrét 1958. június 16-án végezték ki. A gyermek Nagy Gáspár ekkor látta, hogy édesapja és nagybátyja megsiratta Nagy Imrét és társait. Olyan élménye volt ez neki, mely valóban örökre megőrizte benne azt a nyári napot.

Az „öröknyár” egyike azoknak a jellegzetes Nagy Gáspár-i kifejezéseknek, melyekből egy tucatnyit Czigány Lóránt is felsorol a „helybenzábanfutás kor”-tól a „tömegsírhez”-ig.

A címben az „öröknyár” azt is jelenti, hogy ez a nyár örökre megmaradt a költői énben. Az „elmúltam 9 éves” sem csak az életkorra vonatkozik, benne van az is, hogy a költői én felébredt a kisgyermeki tudatlanságból. Az „öröknyár” valóban örömet is sugárzó szó, de ez

¹ Részlet Görömbei András Nagy Gáspár c. monográfiájából. Pozsony: Kalligram, 2004. 109–117.

az öröm a versben a felismerés öröme, a kínból, tragédiából szerzett felismerés öröme, az, hogy megtudta az igazságot. A cím tehát Nagy Imre kivégzésének idejét jelöli meg, de a költői személyiség felől nézve: az ő rádöbbenésszerű felismerése állítja meg itt az időt. Önmagában még olyan ez a cím, mint a népdalok nyitó képe: bizonyos asszociatív rezonanciát felkelt az emberben, de csak a vers egészéből értelmezhetjük pontosan. A cím tehát a múlt idő, a tragikus esemény, a kivégzés időpontjának a megjelölése.

Magának a versnek az első egysége különleges kalligrammatikus hiányleltár. A kalligramma Theokritosz *Pánsíj*ja óta ismert a művészetben, de Appolinaire újította föl a modern művészet számára. Nagy László, Illyés, Utassy és sokan mások éltek vele a nem formabontó költők közül is. Az avantgárd és a neoavantgárd pedig gazdagon kihasználta lehetőségeit. A kalligramma lényege az, hogy az íráskép és a fogalmi rész együtt érvényes, egymást segíti, esetleg ellenpontoszza a versben.

Nagy Gáspár versében az íráskép azt sugallja, mintha a lírai én a címben megjelölt időponttól kezdve keresné a sírt és a gyilkosokat. Vagyis beleértetten kimondják a sorok azt, hogy olyan gyilkosság történt, amelyiknek még a nyomait is eltüntették, s maguk a gyilkosok is eltűntek. Az ismétlés fontos retorikai eszköz is. Mintha kétségbeesett jajgatás, keresés hangzana. Hiába keresi a vers lírai énje a sírt, testet, a csontot, hiába nyomatékosítja ezt a keresést az ismétlés. A központoszás nélküli versben az ismétléssel nyomatékosított keresésre, hiányra, az egyre megsemmisülőbb maradványokra való kérdésre mindháromszor a teljes hiány a válasz, háromszor ismétlődik az, hogy *Nincs sehol*. Az, hogy a keresés végül a csontokra irányul, már azt is jelzi, hogy a gyilkosság óta már hosszú idő eltelt. A háromszoros *Nincs sehol* a teljes hiány leltára. Ezután a gyilkosok keresése hasonlóan ismétléssel történik. A tagadás itt is teljes: *se ITT, se OTT*. A nagybetűvel írt helyhatározószók befogják a közelt és a távot egyaránt, teljes tehát a hiány, a gyilkosok is eltűntek.

Ennek az első nagy résznek az írásképe olyan, hogy a megfoghatatlanságot, a hiányt, a bizonytalanságot érzékelteti. Nem tudjuk, hogyan kellene olvasni, milyen sorrendben kellene elmondani a hiányokat. Hiszen az is elképzelhető, hogy mind a három kettős sor és mind a három *Nincs sehol* után elhangozzék a gyilkosok eltűnését megállapító egység. De felfogható úgy is a vers, mintha két strófa egymás mellett állna, ez esetben egymás után kell olvasni. Mindenesetre az első nagy egység arról tudósít, hogy itt olyan gyilkosság történt, amelyik teljesen abszurd, hiszen sem a meggyilkoltak, sem a gyilkosok nincsenek sehol. Az első hiány az alapvető emberi törvény, az antigonéi parancs megszegése, hiszen a holtakat el kell temetni. A második hiány az elemi erkölcsi normák megsértése, a tettek nem vállalása. Ez pedig a tett bűnné minősítése, hiszen ha igazságos, ha vállalható cselekedet lenne, akkor elkövetői nem menekültek, nem rejtőztek volna el. Az egész első egység a hiány, a bizonytalanság, az abszurditás leltára. Tényfeltárás. Általános dikciójú ténymegállapítás.

Az első részben — a viszonyítások, kapcsolások, ismétlések stb. sokasága révén — kimondott abszurdítás, hiány-leltár mintegy természetesen váltja ki az etikus költői személyiség következtetéseit, az utóiratba foglalt magatartás parancsot. Valóban az antigonéi parancs hangzik itt el, de még annál is több, hiszen nem tarja elegendőnek az eltemetést sem, a gyilkosok néven nevezését is az antigonéi parancs érvényével követeli. Többes szám első személyű itt már a dikció: közösség nevében szól a költő, a magyarság nemzeti önismeretét, öntudatát, erkölcsét építi, amikor történelmének a tényeire, s az azokból következő kötelelességekre figyelmeztet. A főnévi igenevek különleges erejű parancsot, evidenciát fogalmaznak itt. A központoszást, az írásjeleket egyébként mellőző vers felkiáltójellel végződik. Az azonos magánhangzók is összekapcsolják a három, egyenként három szótagos főnévi igenevet. Ezek ölelkező rímet képeznek, a három sorvég összecseng. Ez is erősíti a parancsot, az összefüggéseket. Jelentéssel bír az is, hogy a vers végén jelzi a költő a megírás időpontját: 1983. Ez a

dátum visszakapcsol a címhez, hangsúlyt ad annak, hogy a gyilkosság negyedszázada történt.

Nagy Imre monogramja a „korrumpálhatatlan haragot hordozta” a versben. (Ács Margit: Költő a sohasem örök nyárban. Nagy Gáspár: Tudom, nagy nyári délután lesz. In Á. M.: *A hely hívása. Esszék, portrévázlatok, kritikák.* Lakitelek, 2000, Antológia Kiadó, 319.) Czigány Lóránt a tizenhatodik századi históriás énekekkel rokonítja ezt a verset a postscriptumbeli ragrímek használata miatt, s amiatt is, mert a főnévi igenév csupa nagybetűvel írt „Nincs sehol” keményhangúan kopogós, abszolút tagadására. Vagyis a tipográfia és a tartalom duális egységben teljesedik ki, ugyanúgy, mint annak idején a históriás ének a maga dallamával. (Márkus Béla: A költő egyszemélyes pere... 139.)

Nagy Imre kivégzett miniszterelnöknek a betűjele egyszerre volt sugallatos, mint egy titok, és felhívó erejű, mint egy jelszó. „Égbetiport metafora”-ként alkalmas, önmagában is, mítoszteremtésre. Kijelölte a beavatottak körét, nevet adott a nem hétköznapi lénynek, legendás hősnek. (Uo. 140–141.)

Lírai glosszának is nevezték ezt a verset. A glossza valamilyen szöveghez, valamilyen tényhez fűzött megjegyzés, többnyire rövid, de éles hangú cikk. Nagy Gáspár verse ilyen értelemben történelmünk egyik tragikus tényéhez fűzött kritikai megjegyzés.

A tipográfia és a tartalom Czigány Lóránt emlegette duális egysége fontos észrevétel. A képversek, a kalligrammák azzal bővítették a költészet lehetőségeit, hogy az írásképet is tartalmi elemmé tették. Ebben a versben is tartalmi elem az íráskép: az első rész a bizonytalanságot, a megfoghatatlanságot is sugallja a bizonytalan sorrendű sorokkal. A tipográfiaileg kiemelt anaforákra tipográfiaileg kiemelt epiforák válaszolnak, a vizuális tagolással is nyomatékot ad a fő eszmének: a hiányt parancsba fordító költői szándéknak, a hiányból cselekvő magatartást kibontó keserű indulatnak.

A versben együtt vannak a múlt, a jelen és a jövő, az „öröknyár”, a Nincs és a jövőre vonatkozó vállalások, parancsok. A múlt és a jelen kijelöli az etikus személyiség jövőbeli feladatait. Ez a vers nemcsak kimondja azt, hogy képtelenség, ami történt és ami történik a forradalommal és annak mártírjaival, hanem a maga sűrű szövésű belső világával evidenciává is teszi a versben megfogalmazott parancsot. Olyan világot nyit ki a vers, amelyiknek ez a parancs a törvénye.

A verset értelmezte a rendőrség is: „Az „Új Forrás” c. Komárom megyei folyóirat ez év októberi számában megjelent NAGY GÁSPÁR ismert költő „Öröknyár: elmúltam 9 éves” című verse, mely egyértelműen NAGY IMRÉ-nek, az 1956-os ellenforradalom idején volt miniszterelnöknek állít emléket. A szerző a versben követeli, hogy a testet, mely „... *Nincs sehol,*

egyszer majd el kell temetNI,
és nekünk nem szabad feledNI
a gyilkosokat néven nevezNI.”

Megjegyzés: a vers szavainak „ni” kezdete és végződése nagybetűkkel van szedve.

Az információ ellenőrzött.

Intézkedés: jelentették a BM III/III Csoportfőnökségének.” (NAPI OPERATÍV INFORMÁCIÓS JELENTÉS. 207. szám. Budapest, 1984. október 22. In Nagy Gáspár: *...nem szabad feledNI...!* (versek — 1956 láthatatlan emlékművének talapzatára) Budapest, 2002, Püski Kiadó, 88.)

Amikor ez a vers 1989-ben a Múlik a jövőnk című kötetben megjelent, elhangzott róla olyan vélekedés is, hogy „ennyi valóságot — így — bizonyosan nem bír el a költészet” és hogy „ezek a szövegek a szó- és tipográfiai játékok ellenére is csupán igazságértékkel bírnak, esztétikai értékkel nem”. (Gál Ferenc: i. m. 166.)

A tény azonban az, hogy a magyar és világirodalom legnagyobb alkotásai közül legalább annyi politizált, mint amennyi nem. Balassi Bálint verseitől József Attila nagy verseiig és tovább bizonyított tény, hogy az úgynevezett közéleti verseik esztétikai értelemben is az életmű legjobb teljesítményei között vannak. Illyés fejtegeti azt, hogy a gondolati vers nem feltétlenül új gondolatok közlését jelenti, hanem a költő találkozását a gondolattal. Nagy Gáspár versében is az ragad meg, ahogy a költő találkozik egy abszurd ténnyel, s ahogy abból következtetéseket von le. Például Illyés *Bartók* című versében sem új az a végtelen egyszerűségű evidencia, hogy „Csak növeli ki elfödi a bajt”, mégis nagy hatású, mert a vers világából, annak belső drámájából kristályosodik aforizmává. Ugyanígy Nagy Gáspár versében a zárlat éppen azért egyszerű, mert evidenciaként következik a vers tapasztalati rétegéből, a hiányleltárból.

A műalkotás külön világában olyan értékelemek válnak esztétikai értéké, amelyek önmagukban nem esztétikaiak. Az esztétikai érték összetett, sok elemből áll. Ezek egysége ad esztétikai értéket. „Az emotív és konstrukció érték nélküli ismeretelméleti és posztulatív érték nem esztétikai. Csak tudományos vagy etikai. A gnoszeológiai (ismeretelméleti) és posztulatív érték nélkül létrejövő emotív-konstrukciós érték ugyancsak nem esztétikai. Csak kellemes. A két értékszféra tehát nemcsak kiegészíti, hanem feltételezi, sőt életre hívja egymást. Csak együtt válnak esztétikai értéké. Egymás nélkül kiesnek az esztétikum szférájából. Például az etikai vagy kellemesbe.” (Poszler György: *Kétségektől a lehetőségekig*. Negatív vázlat egy irodalomelméleti szintézishez. In P. Gy.: *Kétségektől a lehetőségekig*. Budapest, 1983, Gondolat, 42.) Az értékelésben a szubjektumnak nagyon fontos szerepe van, hiszen kinek-kinek a személyisége tele van értékvéleményekkel, ki-ki más-más értéket tart fontosabbnak. Ráhangolódhatunk olyan értékelemekre, amelyek korábban nem voltak előtérben. A kánon változik. Egy-egy művet egy-egy aktuális vonatkozás fölemelhet, majd e vonatkozás elhalványulásakor a mű háttérbe kerülhet.

Az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című vers értékes művészi alkotás. A maga világát összetett vonatkozásokkal nyitja ki, s hibátlanul érvényesíti ennek a világnak a törvényeit. Az ismereti értéke az volt, hogy kimondott alapigazságokat, amelyek kimondva belekerültek az olvasók tudatába mint ráismerésszerű evidenciák, hiszen addig is tudtak róla, de nem így, nem ilyen nyilvánvaló következményekkel. Heidegger *A műalkotás eredete* című írásában fejtegeti azt, hogy a műalkotás világot nyit ki, a műalkotás az igazság működésbe lépése. A műalkotásban a világ elrejtettségéből kerül fényre, el-nem-rejtettségbe az igazság. Tehát az igazság megvolt a világban, de elrejtettségben élt. A műalkotás úgy állítja fénybe az igazságot, hogy „a mű megdönti az eddigi kizárólagos valóságát.” (Martin Heidegger: *A műalkotás eredete*. Ford. Bacsó Béla. Budapest, 1988, Európai Kiadó, 114.)

Eszmét sugárzó értéke az, hogy magyar anyagon dokumentál antigonéi parancsot, vitahatátlanul bontja ki anyagából azt az eszmét, mely az adott történelmi pillanatban a magyarság önismeretének tisztázását etikai feladattá tette, erkölcsi minimumként foglalta parancsba. A vers emotív világa is gazdag, a személyes élmény hitelével szól a cím, majd a tárgyilagos bemutatás után szinte kirobban a parancs, az etikai igény, melyet többes számba foglal, közösségivé tesz. Konstrukciós értéke ennek a versnek az, hogy tele van olyan leleményekkel, amelyek törvényszerű formát adnak. Az ismétlések, kalligrammatikus jegyek, az anaforák és epiforák összekapcsolása, az idődimenziók teljessége — mind-mind roppant feszes konstrukciót alkotnak, magát a konstrukciót tartalommal emelik. Ez a vers esztétikailag harmóniában van önmagával, a maga kinyitott világát tökéletesen tölti ki.

Az már a közegéhez, a megírás és megjelentetés időpontjához is kapcsolódó morális érték, hogy ez a vers a politikailag kimondhatatlant mondta ki és tette evidenciává, megkerülhetetlenné.

Emellett az is nyilvánvaló, hogy az adott pillanatban óriási bátorságról tanúságot tevő politikai vallomás is ez a vers. De legalább ennyire nyilvánvaló, hogy a közvetlen politikai, személyi vonatkozásai nélkül is helytálló művészi alkotás. Egyetemes érvényét magyar anyagból bontja ki. Az egyszeri közvetlen példa azonban nem csökkenti, hanem erősíti az egyetemes érvényét, antigonéi párhuzamát. Az, hogy ezt a parancsot a vers oly végtelen egyszerű összegző utóiratban mondja ki, nem esztétikai értékvesztés, hanem esztétikai érvényű értéktanúsítás. Ez a zárlat ugyanis evidensen következik a vers korábbi részéből, éppen annak alaktalan és mindent betöltő hiányleltára váltja ki az evidenciaszerű magatartásparancsot. Tehát egyszerre következmény és – formailag – ellentét ez az utóirat, tehát esztétikailag megformált, megalkotott vers ez. Éppen az így megformáltságában létezik és éppen így hiteles. A főnévi igenév „totalizáló személytelenség” és „felszólító ereje” válik itt különleges esztétikai hatástényezővé. (Vö.: Szigeti Lajos Sándor: „Jézusos fejlehtva”. Nagy Gáspár: Múlik a jövőnk. In Sz. L. S.: *Evangélium és esztétikum*. Budapest, 1996, Széphalom Könyvműhely, 220.)

Újabb kiadásaiban egy szó változtatás nélkül módosult ennek a versnek a sugallata. Nagy Gáspár ugyanis változtatott a vers írásképén. A „... *nem szabad feledNI!*...” kötetben — alcíme: *versek — 1956 láthatatlan emlékművének talapzatára* — a korábbi sír helyett inkább emlékműre utal a vers külső formája. (Nagy Gáspár: „... *nem szabad feledNI!*...” Bp., 2002, Püski Könyvkiadó, 32.)

Az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* nem véletlenül robbant ki Nagy Gáspárból. A *Kibiztosított beszéd* kötet nagyon sok verse politikai értelemben is bátor, egyenes beszéd. Az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* megjelenése és botránnya azonban kettős következménnyel jár.

Most már kikerülhetetlenül beállította őt a bátor költő szerepébe. Mindenki órá figyelt, aki úgy érezte, hogy helyette is kimondott valami lényegeset, azt, hogy Magyarországon egy hazugságra, gyilkosságra épített rendszer uralkodik.

Öröknyár ... ahogyan a költő olvassa²

A Magyar Katolikus Rádió 2006-ban kiadta Nagy Gáspár 110 versét két lemezen, a költő saját hangján. Az alábbiakban úgy közöljük az *Öröknyárt*, ahogyan a költő elmondta. A sorrendet számokkal jelöljük. A p.s. — postscriptum — jelölést magyarul mondta a költő. Az 1–9. részben erőteljes fokozást teremtett.

Öröknyár: elmúltam 9 éves

a sír 1
 NIncs sehol 3
 a sír 2 a gyilkosok 10
 a test 4 se I T T 12
 NIncs sehol 6
 a test 5 se O T T 13
 a csont 7 a gyilkosok 11
 NIncs sehol 9
 a csont 8
 (p. s.) utóirat
 egyszer majd el kell temetNI
 és nekünk nem szabad feledNI

² A lemez alapján közli a szerk.

a gyilkosokat néven nevezni
(1983)

Nagy Gáspár

Symphonia Ungarorum
— *SZENT ISTVÁN ÉS SZENT GELLÉRT EMLÉKEZETE* —

Szokolay Sándornak, az ihletadónak

1.

Puszták-----kövek-----puszták ~ kövek
folyók-----hegyek-----folyók ~ hegyek
nyarak-----telek-----nyarak ~ telek
hideg-----meleg-----hideg~ meleg
esők-----havak-----esők~ havak
utak-----szelek-----utak~ szelek
zablák-----nyilak-----zablák~ nyilak
tüzek-----kezek-----tüzek~ kezek

2.

Rovásaidon gyepűiden
igéiden és csontjaidon
a megvilágosuló pillanaton

*ott az a kéz
az az egyedüli
mely imára hajlik*

mintha szép aranyló hídon
kelne át egy nép
mire meghajnallik...

3.

Mintha járnánk ősök sírján
érkeztünk hazánkba sírván.

Fejér várra menő utak
hodu utu rea mutat.
Fölepítik templomukat
lerombolják bálványukat.

Összekulcsolt kezed hídján
érkeztünk szívedhez István.

4.

Remete keresztény
Bakony bujdosója
magyari új hitnek
kovásza és sója.

Istvánt erősítő
Imrét fölnevelő
velencei bencés
szíve tiszta zengés.

Szólt abban a lélek
halhatatlan zúgás
tenyerében tenger
pünkösdi morajlás.

Másnap virradóra
reá felelt Gellért
„malom áriája”
– *ora et labora!* –
örlető köveknek
pentatóniája.

Honnan hozta egy nép
ősibb koronáját?

5.
Énekel-e értünk?
valaha akárki?
Nővérünk vagy hűgünk?
Sámánpap vagy bárki?

6.
Verik ám a dobot
örlik a népemet!
Nemzet habarcsához
kéri a véretem.
Dárdák és szuronyok
gyilkolászó pengék
egymásnak szikráznak
jajj világgá mennék!

Testvér testvér ellen
apák fiak ellen
régí az új ellen
új az ősi ellen
és ha jön az Ellen
Keletről Nyugatról
Északról meg Délről
elő a keresztel
virtus kell és jellem
akkor tíz száz ellen
győzni fog e jelben!

7.
De megállt és megmaradt
villám-dárdákkal átvert ég alatt
változó holdak s csillagok alatt
ködszürke bádög-boltozat alatt
amikor állni látszott is haladt.

8.
Helytállt és megmaradt
két iszonyú kő
örlető malomkő
két ágyúgolyó közt
két fene pogány közt
száz hűtlenség közt
ezer árulás után
megállt és megmaradt.

9.

Symphonia ekképp:
hallgatta csodálta!
imádnak hűsége
hűséged imája
lett könnyel teli víz
s oltalma ez a part.

10.

Hódítók hordája
tovatűnt szétomolt
élő lett itt újra
a rejtező aholt
felizzó reményünk
jövőket ostromolt!

11.

Mert az a kéz
erős is volt
de imára
— s át a mába —
hídként hajló
szent lett
és sohasem
részrehajló
ügyeiben
magabízó
Istenére
támaszkodó.

12.

Királyi kéz
vérünk vére:
koronafényt
gyűjt reményre
támadjon hit
legyen áldás
visszhangozzék
a megváltás.

Királyi vér
s vértanúké
imájuk esd
Szent Istvánhoz.

Királyi kéz
vérünk vére:

Bennünk lüktet

Megállt és megmaradt
„szirt a habok közt”

ezredéve!

A. Jászó Anna

Nagy Gáspár: Symphonia Ungarorum

— *Szent István és Szent Gellért emlékezete* —

A *Symphonia Ungarorum* szöveggönyv Szokolay Sándor oratorikus szimfóniájához, ez magyarázza meg a vers ajánlását: „Szokolay Sándornak, az ihletadóknak”. A szimfóniát 2000. január 3-án a Magyar Állami Operaházban mutatták be a milleniumi ünnepségen, a keresztény magyar állam ezeréves fennállásának ünnepén. A vers az Ezredváltó, sűrű évek (Száz vers 1998 márciusától — 2003 márciusáig) című kötetben jelent meg (Széphalom Könyvműhely, 2003). Nagy összegző, a magyar sorskérdéssel foglalkozó költemény, olyan versek sorát folytatja, mint Kölcsey Zrínyi-versei, Vörösmartynak az 1840-es években írt nagy közéleti költeményei vagy József Attila Hazám-ja. Párja a Nagy Gáspár-kötetben közvetlenül utána lévő *Hullámzó vizeken keresztül, König Róbert linómetszeteihez*. Mindkét költemény tizenkét részes kompozíció, mindkettő történelmi számvetés, közösségi óda, ám balladisztikus hangvételű egyben; sűrítő, szaggatottnak tűnő, mégis szerves egységet alkotó nagyvers.

Görömbei András Nagy Gáspár-monográfiájában leírja a *Symphonia* keletkezési körülményeit, Szokolay Sándort idézve: „Szokolay Sándor azért kérte meg Nagy Gáspárt a szöveggönyv írására, mert megragadta őt az, hogy ’művészete minden összetevője, belső és külső világának teljes egysége HARMONIKUS RENDBEN ÉL! Erre a ’rendre’ lenne szüksége egész rendezhetetlen világunknak.’ Szokolay Sándor azt is észrevette, hogy e kompozícióban Nagy Gáspár költői megérzései ’a sorsszerű súlyos összefüggések múltján-jelenén át a jövőbe-világító jelenségek történelemmé váló törvényeit’ a bizonyíthatóság-nál jobban felismerik. Mindamellelt rokonszenves volt számára az a vakmerőség, amellyel Nagy Gáspár mindenkor élesre állította verseit” (Görömbei András: *Nagy Gáspár*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2004, 180–181).

1. A *Symphonia Ungarorum* üzenete az, hogy a magyarság mindig túlélte a veszedelmeket, mert védelmezte az a hit és erkölcsiség, melyet Szent István és Szent Gellért teremtett meg, olyan erővel, hogy a máig elér, ma is hat: ez a hit és erkölcsiség, ez a „harmonikus rend” megmaradásunk biztosítéka. Szent István imára kulcsolt keze híd-

ként köti össze a múltat a jelennel, ez a kép teremti meg a költemény egységét; az elején ezt olvassuk: „*ott az a kéz / az az egyedüli / mely imára hajlik / mintha szép aranyló hidon / kelne át egy nép / mire meghajnallik*” – s ekképp zárul: „*Királyi kéz / vértünk vére / Bennünk lüktet / ezredéve!*” A 2. és a 3., valamint a 11. és a 12. rész — mint egy széles keret — tartalmazza a kéz-híd metaforát. Ez a mondanivaló és a szerkezet tartópillére. A költemény egységét az ősi ritmikájú hangsúlyos verselés és az archaizáló rímelés erősíti.

2. A költemény megértéséhez több és többféle háttérismeret szükségeltetik. Ide tartoznak a költő gyermekkori élményei: „Pannonhalmi diák korában Nagy Gáspár gyakran ministrált a Géza fejedelem által alapított altemplomban. Pannonhalmán a falak is megőrizték a kereszténység felvételének és az államalapítás korának emlékét. Bencés diákként Nagy Gáspár is gyakran kirándult Bakonybélbe” — írja Görömbei András (i. m. 179), majd magát a költőt idézi: „A krónikák szerint Gellért püspök több évig itt remetéskedett és imádkozott a térítések után még sokáig (máig!) pogánykodó magyarokért.”

Szent Istvánról tanulnak a mai diákok az iskolában, Szent Gellérről kevésbé, ezért szükséges róla néhány szót ejteni. Szent Gellért velencei származású bencés szerzetes volt. 977 után született, és 1046. szept. 24-én halt meg, a Vata vezette lázadó magyarok ölték meg a Kelen-hegy — a mai Gellért-hegy — Duna felőli sziklás oldalánál. (A bencés vagy Szent Benedek-rend a Nursiai Szt. Benedek által alapított és a montecassinói monostorban 529 körül bevezetett szabályok szerint élő szerzetesrend. A bencés szerzetesek miszsiós szándékkal már Géza fejedelem korában megtelepedtek Pannonhalmán.)

Szent Gellért prédikációival csodálatot és elismerést váltott ki a királyból és a hozzáértő pécsi püspökből (Mór pécsi püspök magyar ember volt). Szent Gellért maga választotta bibliai passzusokat magyarázott nagy hatású beszédeiben. Két legenda maradt fenn róla, a nagyobb és a kisebb. A nagyobbik legenda alapján azt gondolhatjuk, hogy eleinte latinul beszélt, s tolmácsra volt szüksége. A malmot hajtó asszony énekének nem

értette a szövegét, hiszen megkérdezte: „Valter, magyarázd meg nekem, mi ez a különös dallamú ének, amely zengésével arra késztet, hogy hagyjam abba az olvasást?” Ekkor hangzik el Szent Gellért szájából a híres megnevezés: a különös, pentaton dallamú ének a *Symphonia Ungarorum*, vagyis a magyarok szimfóniája. Szent Gellért később bizonyára megtanult magyarul, másképp nehéz elképzelni a tértéteket.

Tudjuk, hogy Szent Istvánt elbűvölték Szent Gellért prédikációi, csak arra gondolhatunk, hogy első királyunk tudott latinul. Miért is ne? Tudtak latinul a papok is, nagyon is művelt emberek lehettek. Az első prédikátorok iskolázott, a retorikát tanulmányozó emberek voltak. Az iskoláztatás egyidős az államalapítással, 996-ban Pannonhalmán alapították az első iskolát a bencés szerzetesek. A középkori oktatási rendszernek megfelelően a retorikát is tanították a trivium részeként. Erre bizonyíték a XII. századi latin nyelvű esztergomi diákjegyzet, többek között a *Rhetorica ad Herennium* 4., stilisztikai könyvét tartalmazza. Arra pedig, hogy magyarul is prédikáltak, fényes bizonyíték a Halotti beszéd. Nemcsak a biztos hit, hanem a biztos műveltség alapjai is ekkor tétettek le (vö. Az egyházi szónoklat története. In: Adamik–Jászó–Aczél: Retorika, Osiris, 2004, további szakirodalommal). Mindezt azért fontos hangsúlyozni, mert nincsen a köztudatban az a tény, hogy a Szent István-i Magyarország az akkori Európa nagyhatalma, erős állam volt, mint ahogyan tekintélyes volt a honfoglaló magyarok országa is. (Belegondoltak-e abba, hogy micsoda szervezetség és erő kellett akkora hatalmas terület elfoglalásához és megtartásához?) Szent István lelkületének megértéséhez nagyban segít Prohászka Ottokár egyik augusztus 20-ai beszéde (közli a fentebb említett Retorika szöveggyűjteménye).

Ezek a háttérismeretek nemcsak pusztá ténnyek, hanem birtokukban jobban ráhangolódnak az olvasó Nagy Gáspár költeményére, hiszen a költő is birtokában volt mindennek: a történelmi és a kultúrtörténeti ismereteknek, valamint a lelkiségnek.

3. A *Symphonia Ungarorum* szerkezete a lineáris történet ellenére bonyolult, többretegű.

A költeménynek kétségkívül van egy előrehaladó, a történelmet követő menete: vándorlások, állam- és hitalapítás, viharos történelem, megmaradás – mindezt jelzesszerűen, balladisztikus tömörséggel érzékelteti a költő.

A szerkezetben azasimmetria is megfigyelhető: az első rész elkülönül a többi tizenegyedtől. Az első rész nyolc szópár lassú, majd gyors ismétlése. A

költő maga is így mondta őket: *puszták-kövek* (lassan), *puszták ~ kövek* (gyorsabban). Ezek a szópárok a honfoglalás előtti időszak vándorlásait és zaklatottságát idézik, mind az életkörülményekre, a vándorlásokra és a harcokra vonatkozó konkrét főnevek: *puszták-kövek*, végül: *zablák-nyilak*. Itt csak a tárgyi világ van jelen, a pusztá küzdelem a létért, eszmékről nincsen szó. Egy nagy fokozás érvényesül a felsorolásban a pusztáktól egészen a nyilakig, a költő is így mondja ezt a részt. Az utolsó szópárnál lecsitul az indulat: *tüzek-kezek*; s az utolsó szó — *kezek* — átvezet a következő részhez, a verset átfogó imádkozó kézhez, az egyedülihez: a 2–12. részt az eszmeiség: a hit és az erkölcs megtartó ereje jellemzi.

Ritmikailag is elkülönül a két rész. A szavak felsorolása afféle *allegro barbaro*, barbár roham; a többi rész már az ősi nyolcasok, hetesek, hatosok hullámain ring, hol szelíden, hol zaklatottan, a záró részben lassan, ünnepélyesen, himnikusan.

Másképp is nézhetjük a szerkezetet: az 1. rész barbár ritmusai és a 12. rész ünnepélyes himnusza — az ellentétes pólusok — mintegy keretbe fogják a költeményt. A 2–3. és a 11. rész ismét felel egymásnak: a *kéz-híd* metafora révén. A történelmi viharok a 6–7. és a 9–10. részben dülnek, az indulati csúcspont a 8. rész. Ily módon kialakul egy gyűrűs kompozíció.

A *Symphonia Ungarorum* cím konkrét is, jelképes is. Azért konkrét, mert egy eseményre utal (a malmot hajtó asszony énekére), Szent Gellért szavait idézi. Azért jelképes, mert ez a magyarság éneke is egyben, mely a magyarság lelkiségét fejezi ki, közös énekünk. A közösségi gondolat két síkon valósul meg a versben: a történelmi múlt felidőzésében, valamint a magyar költészet felidőzésében az intertextualitás (régebbi terminussal: allúziók, azaz irodalmi utalások) révén. Benne lüktet a történelem és a nép szellemi vezetőinek viszonyulása a történelemhez: a vers megértéséhez ezt is át kell élni-érezni.

3.1. A 2–12. rész történelmünkről szól. A 2–3. rész István ország- és hitépítéséről, a 4. Szent Gellértről: a hit megerősítéséről (*magyari új hitnek / kovásza és sója*), Imre neveléséről, a malmot hajtó asszony énekének hallgatásáról és csodálásáról. Az 5. rész kitekintés a versből, a költő feljajdulása: *Énekel-e értünk / valaha akárki? / Nővértünk vagy hűgünk? / Sámánpap vagy bárki?* A 11–12. rész ismét Istvánról és a megtartó hitről szól, válasz a bevezető pogány első részre, az ország- és hitalapító 2–4. részre, de válasz az 5. rész kételkedő felkiáltására is. (Azon elgondolkoztunk, hogy az 5. rész feljajdulására a jelen nem ad

választ. Az elsüllyedt nemzet sírjánál álló népek nem szoktak gyászkonnyeket hullatni.)

Ebbe a keretbe van belefoglalva történelmünk áttekintése, pontosabban: átélése. A mesteri szerkesztés bizonyítéka — ha hideg fejjel vizsgáljuk ezt a történelmi summázatot —, hogy itt új jelentésben ismétlődik a malom, az őrlés fogalma, most már szimbolikusan: a 6. részben (*őrlik a népemet*) és a 8. részben: *Helytállt és megmaradt / két iszonyú kő / őrlető malomkő / két ágyúgolyó közt / két fene pogány közt / száz hűtlenség közt / ezer árulás után / megállt és megmaradt.*

Ez a 8. rész a történelmi részek indulati középpontja, a gyűrűs kompozíció közepe: 6–7., 8., 9–10.

Am az egész vers gondolati középpontja a 7. rész, de nem a szimmetria, hanem az arany metszés szabályai szerint. Sőt itt billen helyre az az aszimmetria, amely az 1. és a 2–12. rész között fennáll. Helyrebillen egy másik aszimmetriával, az arany metszéssel. (Az arany metszés arányai: 8:5, illetőleg 5:3, az osztó kerekítve 1,6. Ez azt jelenti, hogy a nagyobbik rész úgy aránylik az egészhez, mind a kisebbik a nagyobbikhoz.) A Symphoniában 10:7, 7:5 arány van, az osztó 1,4 és 1,4; ez csak hasonlít az arany metszéshez, inkább tendencia; az arany metszés általában tendencia, a művészek érzik, s nem számítgatják. Tartalmilag azért a 7. rész a középpont, mert benne jelentkezik először a megmaradás gondolata: *De megállt és megmaradt.*

Történelmünk folyamán állandó veszélyben éltünk, a külső támadások és a belső viszályok tépáztak bennünket. Szent István imája tartott meg bennünket (azt is mondhatjuk, hogy a csoda), s újra reménykedhettünk: *felizzó reményünk / jövőket ostromolt!*

3.2. „Az ezredforduló irodalomtudományának egyik kulcsfogalma az intertextualitás, a szövegköziség, a szövegek párbeszéde lett” (Görömbei i. m. 60). Az idézések sűrű alkalmazása szegénységi bizonyítvány is lehet: a költő egyéni ötletek híján idézget (előfordult az antikvitásban, előfordul a posztmodernben). Nyilvánvalóan az idézéseknek akkor van értelmük, ha van funkciójuk. „Az utalásos versek tudatos világkép-tágítás és tudatos virtuális közösségteremtés, értékmegmutatás [Nagy Gáspár] alkalmi költészetében” (uo.). „Nagy Gáspár költészete különösen gazdag párbeszédet folytat a magyar irodalom régebbi és jelenkori értékeivel egyaránt” (Görömbei i. m. 61). Nagy Gáspár minden versében – nemcsak a magyarok szímfőniájában — az idézéseknek fontos funkciójuk van: az azonosulás a régi

gondolkodókkal, s ezáltal a költészet közösségi jellegének a megvallása. Ez különösen fontos, mert azt bizonyítja, hogy a posztmodern forma is szolgálhat közösségi gondolatot.

A *Symphonia Ungarorum* nemcsak történelmünk, hanem irodalmunk foglalatja is: átszövik az irodalmi utalások.

A „*hodu utu rea*” a Tihanyi apátság alapítóleveléből (1055) való mondattörredék részlete, eredeti helyesírással. Innen való a „*Fejér várva menő utak*” is, csak ezt nem az eredeti helyesírással veszi át a költő.

Az most már világos, hogy az Imrét felnevelő velencei bencés – Szent Gellért, a „*malom áriája*” utalás a malmot hajtó asszony dalára, a *Symphonia Ungarorum* pedig magától Szent Gellértől származik.

Az „*Ora et labora*” latin mondás jelentése: *Imádkozzál és dolgozzál; ez a bencés szerzetesek jelszava ma is.*

Az „*ősibb korona*” a pentaton dallam, mely az ázsiai népek zenéjére jellemző.

„*Nemzet habarcsához kéri a véremet*” — utalás arra az ősi hiedelemre, mely szerint az áldozat vére tartja meg a falat (erre épül Kőműves Kelemenné története).

„*Győzni fog e jelben*”, latinul: *In hoc signo vinces* – Krisztus monogramjáról van szó.

„*ködszürke bádóg-boltozat alatt*” — az olvasóban József Attila tájverseit idézi, bár tudjuk, hogy a *bádóg-boltozat* Nagy Gáspár más versében is előfordul.

„*amikor állni látszott is haladt*” — óhatatlanul Petőfi soraira kell gondolnunk, bár itt más, mélyebb értelem kapnak ezek a szavak (a 7., középponti részben vannak).

„*két fene pogány közt*” — Utalás a kuruc kori költészetre, a két pogány, vagyis a két ellenség a török és a labanc: „*Két pogány közt egy hazában.*”

„*szirt a habok közt*” — idézet Arany János *Rendületlenül* című verséből, utolsó sora: „— *Szirt a habok közt — hűséged megálljon!*”

Felvillan a versben a pogány kor hiedelme, a keresztény-katolikus hit megtartó ereje, a népköltészet mélysége, József Attila szomorúsága, Petőfi és Arany hűsége, rendületlen helytállása. Ezen a ponton szót kell ejtenünk a költő szerepéről. A prófétai magatartás távol állt Nagy Gáspártól (ezt Görömbei is írja), de a költészet mélységesen közösségi hivatását vallja. Ez a közösségvállalás magyarázza meg költészetében a sok ajánlásos verset, valamint az 1956-hoz és 1968-hoz való kötődést. Ebben a tekintetben teljesen különbözik

a posztmodern költőktől, stílusa azonban nagyon is posztmodern.

Görömbei András Nagy Gáspár-monográfiája bevezető fejezetében áttekinti a 20. század végi magyar költészetet. „Az ezredvégi kanonizáció oly kizárólagosan összpontosította figyelmét a ’nyelvi fordulat’-tal megjelenő újdonságokra, hogy méltatlanul mellőzte azokat a költőket, azokat a lírai beszédmódokat, akik és amelyek nem a korábbi hagyományokkal való gyökeres szakítás, hanem a hagyományok továbbvívése, átformálása, megújítása révén alkottak értékes műveket” (i. m. 15). A hagyományokhoz és a közösséghez kötődő költészetnek azonban ma is megvan a vonulata, ehhez tartozik Nagy Gáspár, ezt hangsúlyozza a *Symphonia Ungarorum* Petőfi–Arany–József Attila-allúziója. Azt hiszem, ez a vers egyúttal tiltakozás az „országosan vezényelt amnézia” ellen (ez a költő kifejezése).

(Zárójelben jegyzem meg, hogy a *Symphonia Ungarorum* kitűnő összefoglalás a 12. évfolyam végén, akkor, amikor a mai költészetet tanítjuk, s összefoglaljuk a tanított irodalmi ismereteket. Jómagam is összefoglalásként közöltem a *33 téma a szövegértő olvasás fejlesztésére* című könyvemben [Holnap Kiadó, 2004], ezért csak az allúziókat tárgyaltam. Egyébként ebben az olvasókönyvem több Nagy Gáspár-vers is szerepel.)

4. Nagy Gáspár stílusa modern és hagyományörző. Modernné teszi a végeletekig menő sűrítés, az intertextualitás, a megdőböntető metaforák és szóösszetételek (*villám-dárdák, bádogboltozat*), a formai és tartalmi szempontból egyformán „élére állított vers” — „a nyelv végsőikig csigázása” (Jelenits István kifejezése), a kisbetűs versszedés, a központozás elhagyása, a kalligrammák alkalmazása (a híres Nagy Imre-vers, az *Öröknár* is kalligramma). Gáspári László hívta fel a figyelmet az alakzatok különleges kezelésére, a mondatok egymásba csúsztatására, a szintaxis különlegességére (Magyar Nyelvőr 2001/2., 2002/1.). Tömörsege ellenére — vagy azért — rendkívül bonyolult, sok asszociációt ébreszt.

Az alakzatok szempontjából vizsgáljuk meg a vers középpontja utáni indulatos 8. és az utána következő, levezető, lecsillapodó 9. és 10. részt.

A 8. részt keretes ismétlés, reddició fogja közbe, az ismétlésben az ige megváltozik: *helytállt és megmaradt – megállt és megmaradt*. A keretes ismétlés között van felsorolva a külső és a belső veszély, erőteljes fokozással: *két iszonyú kő / örlető malomkő / két ágyúgolyó közt / két fene pogány közt / száz hütlenség közt / ezer árulás után*.

A 8. rész utolsó sora ismétlődik a 9. rész elején: *Megállt és megmaradt*, az effajta ismétlés gyakori a népköltészetben. A versszak közepén egy keresztszerkezet (chiazmus) fordítja meg a

gondolatot. A versszak második sora az idézet Arany *Rendületlenül* című költeményéből, funkciója a megmaradás gondolatának erősítése. A háttérben a viharos folyó, sőt a könnyek vize ősi toposza húzódik meg: a veszélyek jelképes idézése, szemben az előző versszak konkrétumaival.

*Megállt és megmaradt
„szirt a habok közt”
imádnak hűsége
hűséged imája
lett könnyel teli víz
s oltalma ez a part.*

A 10. rész keretes szerkezetbe foglalt ellentétekre épül. A két szélső ellentét a *szétomlott – ostromlott* ígepár: a hódítók hordája szétomlott, ezért lehetséges, hogy felizzó reményünk jövőket ostromlott. Ebbe a keretbe egy oximoronszerű ellentét van belefoglalva: *élő lett — a holt*:

*Hódítók hordája
tovatűnt szétomlott
élő lett itt újra
a rejtező a holt
felizzó reményünk
jövőket ostromlott!*

A versszak tömörségét a kötőszavak elhagyása is fokozza (aszindeton); esetleg így lehetne kifejteni a gondolatot: A hódítók hordája (tatárok, szovjetek) tovatűnt és szétomlott, ezért ismét élnek azok, akik rejtettek, sőt a holtak is feltámadnak, s lehetőségünk van ismét a reményre, a jövő építésére.

Az utolsó rész ennek a felizzó reménynek a himnusza.

A 11. rész élén meglepő módon egy kötőszó áll, holott a költő versszerkeztése erősen aszindetonos. Ennek a váratlan kötőszónak funkciója van, erőteljes indokolás: *Mert ez a kéz erős is volt*. Megmaradtunk, mert a Szent István-i erő és hit megtartott bennünket. Két szónak – ismerve Nagy Gáspár gondolatvilágát – különleges jelentősége van: *sohasem részrehajló*. Az az erkölcsiség, melyet Szent István sugall, igazságos, egyenlő mércével mér. Az utolsó, lendületes himnuszbba is belejátszik egy rezignált hangulatú sor: *akik hűek / még e tájhoz // imájuk esd / Szent Istvánhoz*.

Akik hűek még e tájhoz ... Remélhetőleg, sokan vannak, sokan vagyunk, akik megértik a *Symphonia Ungarorum* millenniumi üzenetét.

A *Symphonia Ungarorum* nagyvers, méltó a címéhez, méltó a magyar költészet nagyverseihez, a legnagyobbakhoz. Sorsunkról, megmaradásunkról szól, bonyolult, többszólamú költemény. A bonyolult szerkezet, a hullámzó ritmus fölött azonban rend uralkodik, harmonikus rend, ahogy azt a zeneszerző, Szokolay Sándor megállapította. Hagyományörző és modern egyszerre, úgy modern, ahogyan modernnek érdemes lenni.

Szabó Rita

Az irodalomtanítás műhelyében

Pilinszky János: *Négysoros*

A tematikus egység: 1945 utáni magyar líra, az „Újhold nemzedék”

A tanítandó anyag: Pilinszky János: *Négysoros*

Az osztály: 12.

Az óra célja, feladata: A verselemzés kapcsán betekintés Pilinszky János költői világába, az aszszociációs készség, képzelőerő fejlesztése, a magyar irodalom kapcsolódási pontjainak feltárása.

Az óra típusa: ismeretbővítő óra

Az eszközök: fényképek, fénymásolatok, szöveggyűjtemény

A tantárgyi koncentráció: irodalomtörténet, történelem, teológia

Az óra menete	Didaktikai feladat	Munkaformák, módszerek, eszközök
<p>1. Ráhangolódás, motiválás: <u>Az óra mottója a táblán: „A költő: a szavai.”</u> (Esterházy Péter) A táblán Pilinszky néhány fotója az idézet mellett. „A vers helye az életműben: A Harmadnapon című kötetben Pilinszky egy sajátos verstípusa is feltűnik: a négysoros vers. A költő négysoros versei a lírai kifejezés lényegét a minimumra redukálják, a közlendő üzenetnek csak a lényegét formálják meg. Ezeknek a verseknek a mintadarabja a <i>Négysoros</i> című alkotás.</p> <ul style="list-style-type: none">• Tanári bemutatás Pilinszky János: <i>Négysoros</i>. (L. 1. sz. melléklet!)• Megfigyelési szempontok: — Milyen a hangulata a versnek, milyen érzések ébrednek bennetek a vers hallgatása közben? Hogy kapcsolódik egymáshoz a vers és mai mottónk? Mely szavak, szókapcsolatok idézik elő a hangulati hatást? (<i>Magány, halál, fenyegetettség, üresség, szorongás érzete, ezt előidéző szavak: plakátmagány, alvó szegek, jéghideg homok, ázó éjjel, vérontás. A költő csupán szavakból építi fel versét, ezért nem mindegy, hogy milyen szavakat választ stb.</i>)	<p>A vers figyelmes, értő meghallgatása; tudni kell érvényesíteni a megfigyelési szempontokat a vershallgatás közben, azaz egyszerre több mindenre kell koncentráltan odafigyelni.</p> <p>(0–5 perc)</p>	<p>Frontális munka, tanári bemutatás, magyarázat</p> <p>TÁBLA, SZÖVEGGYŰJTEMÉNY, FÉNYMÁSOLATOK</p>
<p>2. A vers szerkezete Hány mondatból, önálló közlésből áll a vers, és ezeket a közléselemeket mi kapcsolja össze? (<i>Négy nyelvi közlésegyység, amelyek mondatértékűek, semmi sem kapcsolja őket össze. Rávezetéssel: Mi az a semmi, ami a sorokat összekapcsolja: a csend. „Nem a csönd van két szó között/hanem a szó van a két csend között.”</i>) Vizsgáljuk meg a mondatok szerkezetét, a mondatok nyelvtani felépítését! Találunk-e hasonlóságokat?</p>	<p>A különféle — elsősorban mondatelemzéssel kapcsolatos — nyelvtani ismeretek felelevenítése, bevonása az elemző munkába; a nyelvtan mint a <i>nyelv tana</i>, és a</p>	<p>Frontális munka, tanári irányítással SZÖVEGGYŰJTEMÉNY</p>

<p>(Az első két mondatban nincs igei állítmány, ki sem egészíthető azzal, még a létigével sem; folyamatos melléknévi igenév található bennük, hasonló szerkezet. A harmadik mondat állítmánya egy jelöletlen E/2 cselekvőre utal, s ebben a mondatban a birtokos személynél révén az E/1 is megjelenik: a jelen idejű igei állítmány a jövőre és meghatározatlan, többes számú cselekvőre utal.) Tehát az első két mondatot összeköti az azonos mondat szerkezet. A szavak jelentése szintjén találunk-e kapcsolódásokat? (<i>alvó – éjjel – villany</i>) Tehát a vers formailag zárt, az értelmezés lehetőségeit tekintve azonban nyitott. „A négy sorosok tartalmilag és formailag egyként zártak, befejezettek, hiánytalanul közvetítenek egy élménytípust és szemléleti formát.” (Fülöp László)</p>	<p>vers mint a nyelvből építkező egység, azaz az irodalom szorosán összefügg. (5–10 perc)</p>	
<p>3. Tartalmi elemzés Megadott szempontok segítségével próbáljátok meg a vers összes szavát beleírni a táblázatba. (L. 5. sz. melléklet.) Ahol nincs konkrétan megjelölve a válasz a versben, de kikövetkeztethető, pl.: „<i>alvó szögek</i>” – az alvás az éjszaka képéhez kapcsolódik... ott a kikövetkeztetett választ írjátok be. A versben végig jelen van egy körülhatárolatlan tér vagy idő, ez nemcsak az igék vagy az igenevek által jelölt idő, hanem egy általános valóság, ezt nevezem <i>hát – tér – idő</i>-nek. A táblázat kitöltése után próbáljátok minél több asszociációt találni az első csoport (<i>tárgyak</i>) szavaihoz, és megnézni, hogy létrejön-e egységes kép az asszociációkból!</p>	<p>A vers szétbontása, hogy az alkotóelemeket alaposan megvizsgálva felfedezhessük a köztük lévő kapcsolatokat, és összerakhassuk a jelentést. (10–15 perc)</p>	<p>Egyéni munka FÉNY- MÁSOLAT, SZÖVEG- GYŪJTEMÉNY</p>
<p>- Milyen következtetéseket vonhatunk le a táblázatból? Milyen kategóriákban találtunk közös elemeket? (<i>A háttér-idő az éjszaka, magány uralja a képeket, az idő egyrészt az örökkévalóság, a folyamatos jelen, másrészt a napi egységekre lebontott, lassan haladó idő, közeli múlt, közeli jövő. A tér a vers elején és végén meghatározatlan, a homok nem utal konkrét helyre, illetve a sivatagra utalhat, a két középső sor konkrétabb helyre utal: városi környezet, valamilyen ház, folyosó, de nem szoba.</i>) - Tehát a konkrétabb és meghatározatlan hely- és időmegjelölések váltakoznak. - Mit mondhatunk el a tárgyakról? Melyeket tudnátok összekapcsolni? Soroljátok fel néhányat az asszociációk közül! (<i>Homok: sivatag, üveg, puha, csikorog, éjjel hideg van a sivatagban, a jég hideg homok: sivatag és sarkkör, kitágul a tér. A homok a sivatag, bolyongás, eltéved az ember, egyedül van. Teljes eltévelyedés, sötétség, hideg, sivatag. Nincs semmi, halál, gyilkosság, pusztulás.</i>)</p>	<p>Rávezetéssel a vers jelentésének értelmezése; az elvonatkoztató, konstruktív, asszociatív gondolkodásra nevelés. (15–20 perc)</p>	<p>Közös munka, frontális oktatás, kérdés-felelet módszer FELADATLAP, MUNKAFÜZET</p>

<p>- Bibliai ismereteitek alapján mire utalhat még a <i>szegek</i> jelenléte? (<i>Jézus kereszthalálára.</i>)</p> <p>- Ebben a kontextusban hogyan értelmeznétek az első sort? (<i>Ez a halál utáni pillanat, amikor sötétség borul a földre, beteljesült a szenvedés, az ember teljesen magára maradt.</i>)</p> <p>- Ennek fényében melyik sort kapcsolnátok, szinte keretet képezve az elsőhöz, és ez a keret hogyan határozza meg az egész verset?</p> <p>(<i>Az utolsó sor tartozik ide, a jézusi áldozat tehát bekövetkezett egy meghatározhatatlan időben, a régmúltban, bekövetkezik a jelenben és a közeli jövőben egyaránt, tehát mindig a megisméltető, örök mindenki a részese.</i>)</p> <p><u>Összegzés:</u> a <i>Négysoros</i> a krisztusi áldozat örökké megisméltető misztériumának hitét a 20. század tárgyi világába oltja bele.</p>		
<p>* Csoportmunka három csoportban. Mindegyik csoport kap egy verset, és egy feladatlapot. A feladat: a kapott vers és az imént elemzett Pilinszky-költemény közötti hasonlóság felfedezése. Már tanult művekről lesz szó, ezért korábbi ismereteitekre is támaszkodhattok. Ha valahol elakadtok, kérjétek segítséget! (L. a 6., 7., 8. sz. mellékleteket!)</p>	<p>Együttdolgozás, konszenzusteremtés képessége, ötletek összegzése (25–30 perc)</p>	<p>Differenciált csoportmunka FÉNYMÁSOLATOK, SZÖVEGGYŰJTEMÉNY ÉRT. SZT.</p>
<p>* Számonekérés-részösszefoglalás: A főbb eredmények ismertetése; mindegyik csoport összefoglalja 2-3 mondatban, hogy milyen végkövetkeztetésre jutottak. [A csoportok munkáját végig figyelemmel kell kísérni, hogy elfogadható megoldások szülessenek.]</p>	<p>A kutatási eredmények rövid összefoglalása, beszámolás az osztály előtt (35–45 perc)</p>	<p>Közös megbeszélés, az eredmények értékelése, a tanulságok levonása</p>

1. sz. melléklet:

Pilinszky János: Négysoros
Alvó szegek a jéghideg homokban,
Plakátmagányban ázó éjjelek.
Égve hagyta a folyosón a villanyt.
Ma ontyják véretem.
(1956)

3. sz. melléklet:

Zrínyi Miklós: Befed ez a kék ég...
Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó,
Óram tisztességes, csak légyen utolsó.
Akár farkas, akár emésszen meg holló:
Mindenütt felyül ég, a föld lészen alsó.
(1653)

2. sz. melléklet:

Kosztolányi Dezső: Októberi táj
Piros levéltől vérző venyigék.
A sárga csöndbe lázas valloások.
Szavak. Kiáltó, lángoló igék.
(1935)

4. sz. melléklet:

József Attila: Téli éjszaka (részlet)
A hideg ürön holló repül át
s a csönd kihül. Hallod-e csont, a csöndet?
Összekoccannak a molekulák.
Milyen vitrinben csillognak
ily téli éjszakák?
A fágyra tört emel az ág
s a pusztaság
fekete sóhaja lebben –
Varjúcsapat ing-leng a ködben.
(1933)

5. sz. melléklet:

	tárgyak	hátér- idő	nyelvtani idő	tér	cselekvés (mediális, passzív)	állapot
1. sor	<i>szegek, homok</i>	éjszaka	nincs, fo- lyamatos	<i>homokban</i> (meghatározha- tatlan sivatag)	<i>alvó</i>	<i>jéghideg</i>
2. sor	<i>plakát</i>	<i>éjjelek</i>	nincs, fo- lyamatos	<i>városi környezet</i>	<i>ázó</i>	<i>magány- ban</i>
3. sor	<i>villany</i>	éjszaka	közeli múlt	folyosón	<i>égve hagy- tad</i>	magány
4. sor	<i>vér</i>	éjszaka	<i>ma:</i> közeli jövő, jelen	meghatározatlan	<i>onjták vé- remeret</i>	

(A táblázatban jelöltem a lehetséges válaszokat is, a szó szerinti idézeteket kurziváltam.)

6. sz. melléklet:

Feladatlap a Kosztolányi-vershez:³

- Miben hasonlít a két vers szerkezete? Hány mondategészre oszthatók a versek?
(*A két vers szerkezete hasonló, bár a Kosztolányi-vers csak három sor, de a központozás sze-
rint ugyanúgy négy mondategész, mint a Pilinszky-vers. Mindkét vers rövid, erősen tagolt,
hiányos szerkezetű.*)
- Milyen színek találhatók a versben? Milyen képzetek kapcsolódnak ezekhez a színek-
hez?
(*piros: vér, sárga: nap, istenség (arany), az ősz színei*)
- Mi mondható el a versekben található igei állítmányokról, igenevekről?
(*A Pilinszky-versben van ugyan két igei állítmány, de ezek sem határozott alany cselekvését
fejezik ki, a Kosztolányi-versben egyáltalán nincs igei állítmány, és míg a Pilinszky-versben
kettő, ebben három folyamatos melléknévi igenév is található. Mindkét vers nominális.*)
- Van-e mégis *ige* Kosztolányi versében? (Vigyázz, beugratós kérdés!)
(*Igen, megtalálható benne az ige szó. „Szavak, Kiáltó, lángoló égék.”*)
- Az *ige* szó mely fogalmi kapcsolódásai fordulnak elő a versben?
(*vallomás, szó, ige*)
- Mit jelent az *ige* szó? Keresd ki A magyar nyelv értelmező szótárából!
(*1. jelentés: verbum, 'szó', 2. jelentés: szófajmegjelölés, 3. logosz = ige, Isten szava, a te-
remtés kezdete*)
- Vizsgáljuk meg alaposabban az első két sor szerkezetét. Van-e azonosság? A mondat-
elemzést esetleg megkönnyíti, ha a *vannak* létigével egészítjük ki a mondatokat.
(*A két sor szerkezete azonos.*)
- Az előző kérdésre adott válasz alapján az első két sor melyik szavai feleltethetők meg
egymásnak?
(*venyige – vallomás, vérző – lázas, azaz vérző venyige = lázas vallomások a sárga csöndben,
azaz az októberi tájban.*)
- Ha a *vallomás* szó az ötödik kérdésre adott válaszból az *ige* megfelelője volt, az *ige* jelen-
tése pedig az isteni teremtő erő, szó is lehet, akkor a *vallomással* azonosított *vérző venyige*
milyen értelmet kaphat ebben a vallásos kontextusban?

³ A versértelmezés egyik forrása Cserhalmi Zsuzsa egyetemi előadásának elemzése.

(Krisztust megostorozzák, Jézus „Jesse vesszeje”, Dávid házának ága, aki azonban halálra van ítélve. A venyige = fa, a kereszt is fából van.)

10. Milyen vallásos értelme lehet a *lángoló ige* szókapcsolatnak? Vedd figyelembe a vers keletkezési idejét és a Kosztolányi életéről tanultakat!

(Lehet a paradicsomból vagy a világból való kiűzetés lángoló pallosa; borzasztó, hogy meg kell halni, pedig Kosztolányi szenvedélyesen szereti ezt a világot stb. A sárga (=arany) is isteni szín, az ősz után pedig a tél, a halál időszaka jön.)

11. Hogyan elemeznéd a *szó* és a *csend* kapcsolatát a két versben?

(A szaggatott mondategészek között a csend van, Pilinszknél végleges csend, a halál utáni némaság bár valaki — mégis beszél, a versnek mégis vannak szavai. Kosztolányinál is csend van a vers egységei között, és sárga csend van a versben, a csendben azonban igék (lázás vallomások).

7. sz. melléklet:

Feladatlap a Zrínyi-vershez:

1. Miben hasonlít a két vers szerkezete?

(Mind a két vers négy sorból áll, de a Zrínyi-vers összefüggőbb gondolategységből áll.)

2. Milyen állítmányok találhatók a versben? Ezek kifejezett cselekvésre utalnak, vagy inkább az alany akaratától független történések? Hasonlít-e ebben a tekintetben a Zrínyi-vers Pilinszkyéhez?

(Az igei állítmányok: befed, lesz, megemészt. Ezek az igék inkább történésekre, maguktól végbemenő dolgokra, természetes jelenségekre utalnak. Egyik versben sincs határozott, az alany akaratától függő cselekvés, inkább csak elszenvedik a velük történetet.)

3. Az *apokaliptikus* fogalom meghatározása: Olyan befejezett jövőidejűség, amely a jövő befejezettsége után egy örök jelent előlegez, amelyben az időnek már nincs jelentése.

Megtalálható-e ez a fajta jövőidejűség a két versben? Idézd, hogy hol!

(„Ma ontják véretem.”: ez a közeli jövőre utal, és a halál után már nem számít az idő. „Mindeniütt felyül ég, a föld lészen alsó”: a halál után már nincs jelentősége a dolgoknak. Tehát mindkét vers relativizálja az időt.)

4. Megjelennek-e a versekben a társak, a többi ember, vagy inkább a magányosság, a személytelenség jellemző?

(Pilinszknél egy határozatlan E/2. személyű a megszólított, és egy szintén határozatlan T/3-ú alany — a versre a magány jellemző.

Zrínyinél sincs alany, csupán a holttest képződik meg előttünk a kietlen tájon.)

5. Az *ég* szónak milyen konnotációi lehetnek a Zrínyi-versben?

(A béke, halál utáni nyugalom, az egész világmindenség, az Isten.)

6. Mi mondható el a két lírai én utolsó órájáról? Mik a különbségek, mik a hasonlóságok? Válaszodat Zrínyi életének és életművének ismeretében fogalmazd meg!

(Pilinszky versében a halál kiszámíthatatlanul, irracionálisan következik be. Az utolsó sorban az abszurd és irreális kapcsolatok által megjelenített világban bekövetkező borzalom jelenik meg, amely érthetetlen, megmagyarázhatatlan és felfoghatatlan, épp ezért felkészülni sem lehet rá. A rettenet szinte mindennapos esemény, folyton ismétlődik, mégsem lehet rá számítani. Zrínyi tudatosan készül utolsó órájára az akkor még keresztény erkölcs és a Miles Christianus nevében, halálát tehát ő is Krisztus áldozatához hasonlítja, azzal méri. A halál Zrínyi esetében is erőszakos halál, vérontás, hiszen valószínűleg harc közben fog elesni. A kortársak kegyeletére ő sem számít, fontosabb neki az Isten kegyelme. Bár mindkét vers hívő

katolikus tollából származik, mégis a Pilinszky-verset a borzalom és irracionális és valami abszurd beletörődés, míg a Zrínyi-verset az Istenben bízó ember mély nyugalma hatja át.)

8. sz. melléklet:

Feladatlap a József Attila-vershez:

1. Nektek van a legnehezebb dolgotok. Megkaptátok mind a négy verset, olvassátok el őket figyelmesen, és gyűjtsétek ki belőlük az azonos vagy valamilyen módon összekapcsolható szavakat, képeket.

(Például: tört emel az ág ~ vérző venyige ~ ma ontják véremet; a tél az őszre következik, a lázas vallomások után a teljes csönd időszaka következik; holló repül az úron (talán az a holló, amely a halottakat megemészt, ez már a halál utáni pillanat); csönd, pusztaság, fekete sóhaj ~ éjszaka, magány; hideg úr ~ jéghideg homok; összekocannak a molekulák ~ plakátmagányban ázó éjjelek (a molekula éppúgy jelenkori szó, a koccanás ugyan találkozás, de csak pillanatnyi, az esőcseppek egymásra hullása is lehet a molekulák összekocannása); a csönd kihűl ~ csend és magány a Pilinszky-versben is; varjúcsapat ing-leng a ködben: tér- és időnélküliség, határozatlan cselekvés. A vers szinte a Pilinszky-vers előzménye is lehetne, csupán a meglepő zárlat teszi megrázóbbá a másik verset.)

2. Az idézett két versszak József Attila *Téli éjszakák* című költeményének egy részlete. Ez a részlet nem annyira tartalma, mint inkább hangulati azonossága révén kapcsolható a Pilinszky-vershez.

Szerintetek miben áll ez a hasonlóság?

(Magány, embertelenség, kihűlt tér és idő, társtalanság. A József Attila-versből hiányzik a Jézus-áldozat képe, amely egyszerre embertelen, mégis vigasztaló. A József Attila-vers viszszavezet az emberi világa, Pilinszky-nél nem jelennek meg az emberek, a ma ontják véremet mondat a legkisebb utalást sem adja az alany kilétére vonatkozólag, jóllehet a bibliai reminiscencia erős hatással hívja elő az érzelmeket.)

Források:

Pilinszky János összes versei, szerk. HAFNER Zoltán. Bp. 2001.

Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból, II. rész: Barokk és késő barokk, rokokó. Szerk. KOVÁCS Sándor Iván. Bp. 2000.

Kosztolányi Dezső összes versei, szerk. RÉZ Pál. Bp. 2005.

In memoriam Pilinszky, szerk. BOGYAY Katalin. Bp. 1990.

Senkiföldjén, in memoriam Pilinszky, szerk. HAFNER Zoltán. Bp. 2000.

Pilinszky fényképei, szerk. HAFNER Zoltán. Bp. 1995.

Merre, hogyan? Tanulmányok Pilinszky Jánosról, szerk. TASI József. Bp. 1997.

TÜSKÉS Tibor: *Pilinszky János*. Bp. 1996.

FÜLÖP László: *Pilinszky János*. Bp. 1997.

TOLCSVAI NAGY Gábor: *Pilinszky János*. Pozsony, 2002.

CSILLAG István: *Két négysoros. Zrínyi: „Befed ez a kék ég...”*, *Pilinszky: „Négysoros”* = *Miscellanea: tanulmányok a régi magyar irodalomról*, szerk. SZENTPÉTERI Márton. Bp. 2001. 107–115.

MADOCSEI László: *Irodalom a középiskolák IV. osztálya számára*. Bp. 1999.

VALACZKA András: *Irodalom a középiskolák negyedik osztálya számára*. Bp. 1996.

Adamikné Jászó Anna:

AZ OLVASÁS MÚLTJA ÉS JELENE

24 cm, 609 oldal, ára 3990 Ft

Dóra Zoltán

Patrónus és patróna

Vác főterének rendezése előtt is, sőt utána is különféle vélemények hangzottak el. Sokan bírálták a megszokott barokk tér átalakítását, szóvá téve azt, hogy a különböző stílusjegyek keveredése eklektikussá teszi azt. Bár a bírálókat jelentős részével egyetérték, nem lévén szakember, távol tartom magam a vitának még az utóregészé-itől is.

Ezzel kapcsolatban azonban felmerült egy nyelvi hiba is, amelyet a Váci Polgár című havilap olvasói levelében tett közzé egy közismert váci polgár.

A tér kialakításának részeként a fehérek templomának oldalfalánál felállították Szent Hedvig szobrát. A levélíró joggal kifogásolta a „Szent Hedvig a Dunakanyar patrónusa” feliratban a *patrónus* szót, s helyette a *patróna*, nőnemű alakot javasolta.

Egyik pap ismerősöm, bár nem védelmezte a már említett hibát, megjegyezte, hogy a felekezetek megjelölésekor általában a hímnemű alak szerepel: *katolikus, református*, függetlenül attól, hogy férfira vagy nőre vonatkozik-e az. Elgondolkoztam a megállapításon, miközben eszembe jutott a *katolika* szóalak. Bánffy Miklósnak az *Erdélyi történet* című regénytrilógiájában olvastam a következőt: „Az öreg grófné katolika.” De akkor miért csak a hímnemű alakot használjuk a közbeszédben?

Valószínűleg *jelentéstopadásról* van szó. A *katolikus, református* megjelölések vélhetően a *homo catholicus*, illetve *homo reformatus* jelzős szerkezetből alakulhattak. A *homo* a nőre és a férfira egyaránt vonatkozhatott mint jelzett szó. Később a jelzős szerkezet helyett maga a jelző jelölte a fogalmat, és így alakulhatott ki a majdnem kizárólagos hímnemű alak.

Úgy tűnik, hogy a *patronus* melléknévnek nincs ilyen szerepe. A Magyar értelmező kéziszótár új kiadása is megkülönbözteti a két szóalakat. A *patróna* 1. jelentése: Női védőszent a *patrónusé* pedig a 2. — vallási szóhasználatban — „Férfi védőszent”.

A már idézett olvasói levél helyesen idézi a Boldogasszony anyánk kezdetű vallási népéneket, amelyben Szűz Máriát „régii nagy patrónánk”-ként szólítjuk meg. Jegyezzük meg még, hogy azt a templomot, amelyet a Rákosi-rendszerben leromboltak, Szűz Máriáról neveztek el, így: *Patrona Hungariae*.

* * *

Holczer József

Háztáji szólások

Szűk két évtizede alkotta meg e kifejezést Szilágyi Ferenc nyelvészünk. Szintén az Édes Anyanyelvünkben hamarosan Láng Miklós is jó néhány példát közölt e jelenségre. Nyugodtan mellőzhetjük a szakszerű fejtegetéseket. Mindenki sejtetheti, miről is van szó. Inkább ideírom még az említett cikkíróktól a címbebeli szakszó szinonimáit: helyi érdekű szólás és szűkebb, háztáji hasonlat. Lám, még azzal se vértünk nagyot, ha szólást, közmondást egybemosunk. Keletkezéstörténete viszont minden ilyen példának kell hogy legyen. A most idézendő, magam gyűjtötte gyöngyszemek se kivételek tehát.

Baráti körben olykor elhangzik — jóvoltomból is — ez: *Pöngeti igöncsak*. Ki hinné, hogy hangszeren remeklő barátainkat vagy diákjainkat csak másodlagos értelemben honoráljuk ezzel! Meg aztán ez esetben mindössze száraz kijelentés mindez. Nos, e háztáji szólás más közegbe vezethető vissza. Miként a kutya, úgy a macska is szívesen bolhátlanít. Ilyenkor jellegzetes mozdulattal a hóna alá nyúl. E gesztusa mondta egyszer valaki, hogy a Mirci cica gitározik. Mire az idős gazdasszony máris megerősítette: — *Pöngeti igöncsak*. Szívesen emlékezünk kimondójára egy-egy hasonlóan viselkedő négy lábú láttán, de már tyúkra is alkalmaztuk e szemléletes megjegyzést.

Gazdám, ne adj már! Ez a háztáji is egy macskának köszönhető! Mesélte valaki, hogy a főlhalmozódott húsételekből a testes fehér cicust is megkínálja. Néha, persze, valljuk meg, kitolásból. Akár el is ítélnénk a kínálgatót, hiszen előszeretettel szabadul meg a nem éppen jó illatú, vákuum csomagolású eledelektől. A macska kóstolgatja, fintorog, aztán furcsa nyivákolással föltekint. Az illető úr jól ért állatunk közlésnyelvének, és máris kész az emberszóval való fordítás: — *Gazdám, ne adj már!* Mondanom se kell: a találó belterjes közlésnek sikere volt asztaltársaságban, vendégeskedés közben is!

A következő példám már emberi közegben hangzott el. Egy férfi ismerősünk hazatelefonált, szavait a körülötte állók is hallották. Eddig ebben még semmi különös nincsen. Csakhogy a beköszönés ekképp hangzott: *Csókollak, drágám, te ki vagy?!* Menségére e nyilvános távközlőnek: úgy tudjuk, lánya meg tán nőtestvére is van. Igen ám, de mint mindenki sejtethette: ő kifejezetten a nejét kereste volna! A kollektív fantázia persze rátett mindjárt egy lapáttal! Láttjátok: nem ismerte meg az asszonyapját! Mi lett volna, ha nem történik meg Ádámmal az, ami a Bibliában áll, hogy tudniillik „megismeré Évát”? Bizony, nem hogy ez a mikroszólás nem lenne, de az anyanyelv sem. Hogy aztán az emberiségről már ne is beszéljünk...

Itt, a végéhez érve elárulom: az új esztendőben az első mutatványos glossza ez a kis írásom. Nehezen indult el a munkám január második napján. Leültem a gép elé, aztán egyszer csak rápillantottam díjam névadójának, a jeles nyelv-művelőnek emléklapoktjére, s ekkor egy igen emberközponút fohászkoztam: *Édes jó Lőrinczém, segíts!* Az eredmény nem is maradt el! Íme, az írás. Meg aztán: szinte tudtomon kívül megalkotam magam is egy afféle újabb háztáji szólást. De ezennel elhagyta házam táját, népszerűsödésének nem állok útjába. Csak közhelyé ne laposodjék!

Sipos Mária

A Zsirai-emlékszobáról

Az elmúlt év folyamán került új helyére a Zsirai Miklós finnugor nyelvész (1892–1955) személyes tárgyából, valamint a munkásságához kapcsolódó dokumentumokból álló gyűjtemény. Sorsa egy darabig bizonytalan volt, miután a kutatóról elnevezett III. kerületi általános iskola megszűnt. Ekkor a MTA Nyelvtudományi Intézetének Finnugor osztálya úgy döntött, hogy egyik kutatóhelyiségében kiállítja a tudós örököse (éánya, Zsiray Jolán) által átadott anyagot, hogy ez a sokszínű gyűjtemény legalább időnként megtekinthető legyen.

Zsirai Miklós nyelvészt nem kell bemutatnunk, munkásságát nem kell újra méltatnunk, hiszen a magyar szakot végzetek egészen bizonyosan találkoztak legfontosabb művével, a Finnugor rokonságunkkal. E mű ugyan hetven évvel ezelőtt jelent meg, de alapossága és adatgazdagsága folytán ma is alapkönyvnek számít a felsőoktatásban. Bő évtizeddel ezelőtt újra megjelent, Zaicz Gábor jóvoltából a Trezor Kiadónál a legutóbbi idők adataival és eredményeivel kiegészítve.

Talán még ennél is aktuálisabb egy másik, klasszikusnak számító munkája, az Őstörténeti csodabogarak, amelyben igen olvasmányos cáfolatát nyújtja a tudománytalan, zavaros és légből kapott elképzeléseknek. Napjainkban, amikor a nyelvészet, nyelvrokonság, őstörténet iránt érdeklődő nagyközönség dolga még nehezebb, ha tájékozódni próbál a tudományos, féltudományos, áltudományos és tudománytalan megnyilatkozások között — ugyancsak elkelve sok efféle írás. Jóllehet Zsirai említett műve nem napjaink aktuális számságai között kalauzol el, módszertana ma is megszívlelendő. S ezzel hatalmas munkásságából éppen csak két művet emeltünk ki...

Az emlékszoba látogatója természetesen megtekintheti néhány híressé vált műve kéziratát. A *Feleség* szóról írott munkájának géppel írt és kézzel javított példánya még egy olyan korszak emléke, amikor az átgondoltságot nem helyettesíthette a szövegszerkesztőkben rejlő megannyi lehetőség. Mivel a tudós lánya átadta Zsirai Miklós késő-szececssziós íróasztalát, metszett kristályburájú asztali lámpáját, karosszékét, továbbá jó néhány személyes tárgyat, mint pl. szemüveg, tőtoll, öngyújtó, levélnehezék, írómappa, papírvágókés stb., a kedvenc könyvsorozattal és a dolgozósarkot eredetileg is ugyanebben a formában díszítő tudósportrékkal sikerült a helyiség egy részében sajátos miliőt kialakítani.

Az emlékszoba másik legérdekesebb része a fotógyűjtemény. E 80–100 éves, ma már muzeális felvételeken nyelvrokonaink láthatók (külön csoportosítva a keleti és a nyugati finn-ugorok). Sok kép lehet ismerős a fent említett híres kötetből is. Olyan faluképeket, viseleteket dokumentálnak, amelyeket ma már nem lehet látni — sem élőben, sem fényképen.

A helyiség magas falait betöltik a magyar és külföldi oklevelek, kitüntetések, elismerések, de érdekes végigkövetni Zsirai Miklós kalandos életét portrékon és térképábrák segítségével — hiszen hadifogságban a fél világot bejárta.

Az emlékszoba korábbi helyén az első rendezők, Ruttkay-Miklián Eszter és Vándor Anna jóvoltából rengeteg színes, érdekes, interaktív megoldás biztosította, hogy az odalátogató gyerekek játszva ismerkedjenek meg mindennel. A szoba mostani formájában ezekből az ötletekből csak néhány maradt meg, így például a kaleidoszkópokra emlékeztető kis papírkukkerek, amelyekbe beletekintve réges-régi családi fotókat fedezhet fel az érdeklődő.

Nem hiányzik a gyűjteményből a humor sem. Amikor például Zsirai Miklós új lakásba költözött, kollégái gratuláció gyanánt hosszú-hosszú verset írtak neki a csaszuskák felejthetetlen modorában — az egyes versszakokat iniciálékkal díszítve. Aki megtekinti a gyűjteményt, azt is megtudhatja, barátai milyen virgáccsal köszöntötték a tudóst a névnapján...

A Zsirai-emlékszoba előzetes egyeztetés alapján tekinthető meg a MTA Nyelvtudományi Intézetében: 1068 Budapest, Benczúr utca 33. Információ: 06-1-3214-830 / 134, illetve

sipos@nytud.hu

Dobóné Berencsi Mária

A II. egeri kiejtési konferencia

Líceum Kiadó, Eger, 2006. 138 oldal

Hasznos kiadvánnyal gazdagodott az Eszterházy Károly Főiskola *Tudományos Közlemények* sorozata. A 2006 májusában megjelenő XXXIII. kötet ugyanis a II. egeri kiejtési konferenciáról ad számot, amelyet az első, az 1965-ben tartott kiejtési konferencia napra pontosan 40. évfordulóján rendezett meg a főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke, a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az Anyanyelvpolók Szövetsége. Ennek a szakmai konferenciának az anyagát gyűjtötte össze és szerkesztette egybe Zimányi Árpád, a tanszék vezetője.

Gerstner Károlynak, a Magyar Nyelvtudományi Társaság titkárának köszöntője után tizennyolc előadás foglalkozott a magyar beszédtevékenységgel: a hangzó nyelv jellemzőivel, a beszéd akusztikai-fizikai minőségével, esztétikumával, a kiejtés vizsgálatával.

Az első két előadó természetesen az 1965-ös kiejtési konferencia céljait, határozatait tekintette kiindulópontnak, mintegy történelmi háttérnek. Zimányi Árpád arra mutatott rá, hogy e tennivalók három fő területet foglaltak magukban: a tudományos kutatást, az anyanyelvi nevelés ügyét, valamint a Magyar Rádió és Televízió munkáját. Az eredmények elterjesztésében fontos szerepet szántak az iskolának. Az 1965-ös konferencia teljes anyaga 1967-ben meg is jelent Grétsy László és Szathmári István szerkesztésében a Tankönyvkiadónál *Helyes ejtés, szép magyar beszéd* címmel.

Az eltelt negyven év eredményeiről (és adósságáról: a tervezett *Magyar kiejtés kézikönyve* ugyanis nem készült el) Deme László számolt be. Előadásának középpontjába azonban nem a tudományos kutatásban felhalmozódott értékes tapasztalatokat, részletfelismeréseket állította, hanem az oktatásban, a gyakorlatban, beszédkultúránk ügyének felkarolásában elért eredményeket hangsúlyozta. Az eltelt négy évtizedben létrejött anyanyelvi mozgalmak közül különösen kiemelte a Péchy Blanka által létrehozott *Beszélni nehéz!* körök munkáját, a Kazinczy-versenyeket, az Anyanyelvpolók Szövetségének megalapítását. Úgy vélte, hogy a szónoki, versmondó, kiejtési és egyéb nyelvhasználati versenymozgalmak, az anyanyelvi táborok fontos tényezői lehetnek a művelt magatartásnak, a belső kulturáltságnak, a közszellem formálásának.

Bolla Kálmán visszaemlékezésében rámutatott az 1965-ös és a mai feladatok közötti különbségekre. A továbbiakban a hangzásbeli változatosságok megítéléséhez, illetve a bennük való eligazodáshoz nyújtott segítséget. Felhívta a figyelmet az idegen nyelvek, illetve a média hatására létrejött hangzásbeli jelenségekre, ezek közül a magyar kiejtést különösen befolyásoló beszédtempó-változásra, a hangok időtartamának, a rövid-hosszú viszonyának, a zöngés-zöngétlen mássalhangzó-szembenállásnak a gyengülésére. Az utóbbi rontja a beszéd hangzóságát, jelzi a beszédképzés elerőtlenedését.

A magyar kiejtési normákkal több előadó is foglalkozott. Tolcsvai Nagy Gábor A hangos beszéd és a nyelvi norma címen tartott előadásában a norma fogalmát járta körül. Rámutatott a köznyelvi normák történelmi fejlődésére, s arra, hogy a hangos beszéd helyessége évszázadok óta fontos kérdése a magyar művelődésnek, ezen belül a magyar nyelvtudománynak és az anyanyelvoktatásnak, rögzítése a nyelvi hagyományok része. A köznyelvi normaalkotás folyamatának fontos fejezete lehet a magyar kiejtési kézikönyv, melynek előzményeiről és folyamatban lévő munkálatairól Wacha Imre tartott tájékoztatót. Bencédy József a közszolgálati rádió és a kiejtési norma kapcsolatáról szólt. Megemlítve az 1976-ban alapított Nyelvi Bizottság és a Mikrofonbizottság (1986) munkáját, illetve eredményeit. Hangsúlyozta, hogy a bizottság tagjai a „klasszikus” értékek mellé álltak: a higgadt előadói modort, a tiszta artikulációt, a gondolatokat kiemelő hangsúlyozást, tagolást és kapcsolást védelmezték. Balázs Géza előadásának témája a közszolgálati médianorma kidolgozásának fontossága volt. A fent említett bizottságoknak köszönhetően született meg a médianorma, amely elsősorban a közszolgálati médiumokra kiterjedő, igényes, választékos, mintaadó nyelvhasználat. Figyelemre méltó az előadó által a rádióhallgatók körében végzett felmérés, s a Mi zavarja a hallgatót a rádiós nyelvhasználatban? kérdésre adott válaszok tanulsága.

Gósy Mária a megakadás-jelenségekről szóló előadását sok adattal támasztotta alá. A spontán beszéd produkcióját folyamatában mutatta be: a megszólalás szándékától a kiejtésig. Kiemelte, hogy a spontán beszédprodukció folyamatai közvetlenül nem tanulmányozhatók, ezért kutatásuk nehéz, sajátos módszereket igényel. A továbbiakban ismertette, majd csoportosította a magyar beszéd megakadás-jelenségeit, az egyénre jellemző megakadások eltérő arányait, okait. Kísérleteit a legkorszerűbb nemzetközi tudományos eredmények felhasználásával dolgozta ki. Markó Alexandra a spontán beszéd fajtáival, azok sajátosságaival foglalkozott, főként a monologikus és a dialogikus szövegekkel, illetve elsősorban ezek szupraszegmentális sajátosságainak összevetésével, amelyből módszertani következtetéseket kíván levonni a további kutatások számára. Bóna Judit a spontán beszéd megváltoztathatóságának, illetve a felgyorsult beszéd feldolgozásának sajátosságaira vonatkozó kísérleteket, s az azokból levont következtetéseket mutatta be.

A. Jászó Anna arról számolt be, hogy oktatói munkája során négy alkalommal is felmérte tanárképzős hallgatóinak kiejtését és olvasását (1978, 1989, 2000, 2005) azonos szövegen, azonos módszerrel. Előadásában a megfigyeléseiből levont következtetéseket tette közzé. Mivel az első és az utolsó adatfelvétel között jó negyedszázad telt el, megállapításai igencsak megszívlelendők: „Gyorsabb a beszéd, rövidek a magánhangzók, némelyek beszédéből eltűnt a hosszú-rövid oppozíció, terjed az orrhangzós beszéd, joggal aggódhatunk a pregnáns [r] eltűnése miatt... Tanítványaink rutintalan olvasása aggasztó..., a tanárjelöltek többsége nem szeret felolvasni.” Pedig az irodalmat csak sok szép felolvasással lehet megkedveltetni — állapítja meg az előadó.

A konferencián természetesen a legmodernebb technika is szerepet kapott. R. Molnár Emma olyan módszert ismertetett, amely elsősorban a tanárképzésben alkalmazható nagy haszonnal. A multimedialis módszer nem csupán a verbális kommunikáció elemzésére, hanem a nonverbális jelek — mint a beszédet kísérő, kiegészítő eszközök: gesztus, mimika stb. — fejlesztésére is alkalmas. Hiszen a verbális megjelenítés és a nonverbális eszköztár együttesen játszik szerepet a tanári kommunikációban.

Kocsor András, Bácsi János, Mihalovics Jenő, Sejtes Györgyi a Beszédmester: Számítógépes olvasásfejlesztés és beszédjavítás-terápia címmel a gyermekek olvasás- és beszédoktatásban alkalmazható számítógépes programot mutatott be. A szerzők egy olyan program megírását tűzték ki célul, amely segíti a hallássérültek beszédképzésének terápiáját. Arra gondoltak, hogy a sérült gyermekek kiejtési gondjait lényegesen megkönnyítené egy olyan technika, amellyel saját hangjukat, kiejtésüket önmaguk ellenőrizhetnék, javíthatnák. Az előadók szerint a Beszédmester alkalmazása — a változatos gyakorlási módok segítségével — látványos javulást eredményezett a hangok ejtésében, s hatékonyan segítette az olvasási nehézségekkel küzdő gyermekek munkáját is.

Kerekes Barnabás a Magyar Rádió archívumából hozott példákat hangzó beszédünk néhány (?) jellegzetes hibájáról. Gyűjteményével arra mutatott rá, hogy a rádióbemondók helytelen mondattagolása, pontatlan fogalmazása, hibás hangsúlyozása félreértésekre adhat okot, néha mulatságos beszédhelyzeteket teremt. A huszonhat idézet kellőképpen bebizonyította, van még tennivalójuk a kiejtéssel foglalkozó nyelvművelőknek. Számítógépes programot mutatott be Buvári Márta és Mészáros István a Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány, Novák Attila a Morphologic Kft. képviselőjében. Programjuk képes a szöveget úgy átalakítani, hogy a megkapott változatban jelölni tudja a zárt *ē* hangot. A szerzők szerint a program a beszélt nyelvi korpuszok lejegyzésére és az oktatásban is alkalmazható.

A kötet Gósy Mária zárszavával ér véget. Megállapította, hogy az 1965-ben tartott kiejtési konferencián kitűzött feladatok ma is érvényesek. A szakmai eredmények ellenére azonban még mindig van bőven tennivaló. Jó lenne ezeket az eredményeket minél előbb beépíteni a gyakorlatba, az iskolai oktatásba és a média munkájába. Hangsúlyozta azt is, hogy a jövőben nemcsak a beszédképzés gondjaival kellene foglalkozni, hanem a beszédértés fejlesztésével és vizsgálatával is.

A színvonalas, sokszínű előadásokat tartalmazó kötet könyvrusi forgalomban nem kapható, de az érdeklődők kérésére az Esterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékéről beszerezhető. Forgassák haszonnal!

K Ö N Y V S Z E M L E

A stilisztikai alakzatok rendszerezése

Szerkesztette: Szathmári István

Szathmári István egyike legaktívabb nyelvészeinknek, akinek mélyreható kutatásait, szerzteágazó szerkesztői tevékenységét több könyve dicséri. Az általa vezetett Stíluskutató csoport alakzatkutató tevékenységébe enged bepillantást a címben jelölt kötet, mely a Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához sorozat 55. számaként megjelent meg.

Az alakzatok kérdése a stilisztika régi kutatási témája. E témával foglalkozott az a konferencia, melyet az ELTE Mai magyar nyelvi tanszéke mellett működő Stíluskutató csoport 2005. október 26-án tartott. A konferencián elhangzott előadások egyben egy készülő alakzatlexikon anyagát is képezik. E konferencia anyagát jelentette meg a Tinta Kiadó a múlt év végén.

A kötetben 22 előadás kapott helyet az elmélet és a gyakorlat egységét követve.

A bevezető előadásában/tanulmányában Szathmári István röviden összefoglalja, mi volt a konferencia célja: Összefoglalni a Stíluskutató csoport kutatásának eddigi eredményeit, tisztázni az alakzatok mibenlétét, s az alakzatok átfogó rendszerezésének szempontjait rögzíteni. Előadásában több alapvető megállapítást tett:

- az alakzat rögzített és hagyományozott nyelvi forma;
- egyszerre szerkezet (forma) és művelet (funkcionalitás);
- nyitott rendszer, újabakkal bővíthet
- az alakzatok a teljes megértést, a teljes közlést szolgálják.

A továbbiakban az alakzatok kutatása közben és a rendszerezés közben felmerülő gondokról szövegezt. Vajon kellően megalapozott-e az alakzatok nyelvi hibákból való származtatása; hozzátartoznak-e a trópusok az alakzatokhoz? Kitért arra is, hogy az alakzatok nyelvi-grammatikai hovatartozásának megállapítása problematikus. E kérdéskör vonatkozásában utalt a különböző nyelvi iskolák koncepcióira, melyek különböző módon rendszerezik az alakzatokat. A liège-i csoport, neoretorikusok, Jean-Jacques Robrieux, Heinrich Plett, Tzvetan Todorov felosztásai mellett a magyar szakirodalom is megosztott e kérdésben. A csoport arra az álláspontra jutott — össze-

gezte a véleményeket professzor úr —, hogy a nyelvi sikok szerinti besorolást megtartja, de ez nem lehet címkéző, taxonimikus, hanem szemantikai, pragmatikai szempontú. A négy változaskategória elfogadásában Kocsány Piroska és Szikszainé Nagy Irma irányelveit fogadja el. „...használjuk fel az »eltérés« fogalmát és a változaskategóriák kínálta rendező elveket”... de a kérdéses kategória mindenáron való megjelölését kerülnünk kell. A bevezetőben ismertett álláspontok igyekeznek áthidalni azt a szakadékot, mely a hagyományos stilisztika és a modern stilisztika között húzódik.

A kötet a továbbiakban olyan elméleti és gyakorlati kérdésekkel foglalkozó tanulmányokat mutat be, melyek a szakirodalom legújabb publikációit is figyelembe veszik. Pl. igen érdekes az „arc” figurájáról szóló írás Sajter Laura tollából, aki a prosopoeia kapcsán Paul de Man már-már filozófiai megállapítását idézi, vagy Heltainé Nagy Erzsébet Archaizálás és retorizáltság c. írása, melyben egy alig ismert József Attila-verset boncolgat a csodaszarvas toposz kapcsán. A sok érdekes olvasmányon túl azonban a kötet vázát az elméleti kérdéseket tárgyaló írások adják:

Adamik Tamás: A szóképek rendszere az antik retorikában és grammatikában;

Eöry Vilma: Az alakzatok és a norma;

Kocsány Piroska: A (kognitív) metonímia körül;

Tátrai Szilárd: Az alakzatok kontextuális értelmezéséről.

(Valamennyi írás a szerzőktől megszokott magas színvonalon, nemzetközi kitekintéssel tárgyalja az adott témát.)

Tolcsvai Nagy Gábor egy Arany-idézetten keresztül mutatja be a kognitív nyelvészet/stilisztika lényegét A transzmutáció jelentéstana c. munkájában átmenetet képezve az elmélet és a gyakorlat között.

Ha csupán azzal a céllal vesszük kezünkbe a kötetet, hogy ihletet merítsünk a másnapi irodalomórához, már akkor is jó helyen keresgélünk. Bőséges tárházát látjuk azoknak az eszközöknek, melyekkel egy-egy témához közelíthetünk. Jól hasznosítható pl. az oktatásban Rozgonyiné Molnár Emma Az ellentézés az alakzatok körében vagy Cs. Jónás Erzsébet

Detrakció és kohézió a párbeszédben című tanulmánya. Olvashatunk a hangzás erősítő és ellenpontozó szerepéről (Nagy L. János); a körmondatokról (Raisz Rózsa), a fordíthatóságról (Lőrincz Julianna), az alakzatok sokféleségéről.

Hogy hányféle alakzatot használunk mi magunk is nap mint nap, vagy befolyásolnak általuk bennünket, arra Bencze Lóránt hívja fel figyelmünket. A stílus-kutatást nagyobb társadalmi összefüggésekben mutatja be. A Stílus, Weltanschauung és viselkedés c. tanulmányában azt bizonyítja, hogy mennyire időse-rű és megkerülhetetlen az alakzatokkal foglalkozni, mennyire életbe vágó kérdés magának a stílusnak a kérdése, amennyiben személyiséget határoz meg. A szerző hivatkozik Gorgiaszra, a híres görög szónokra, aki szerint „a halandók szenvednek töredékes tudásuk miatt. Ezért a doxa (vélemény, külszín, látszat, balhiedelem) világára vannak korlátozva”. Gorgiasz szerint különösen a hamis beszéd meggyőző. Bencze Lóránt több olyan jelenségre hívja fel figyelmünket, amelyek ugyan az alakzatok határesetein tekinthetők, hatásuk azonban így is igen erős. Végül arra a sommás megállapításra jut, hogy az alakzatok bizony meghatározzák viszonyainkat (magánéletit és közle-

tit egyaránt), sőt a média világának erős hatása miatt politikai jövőnket is.

Hét reprezentatív szónoklat elemzésére vállalkozott Pethő József. Melyek az alakzatok jellegzetes funkciói? Lényeges stílusösszetevői-e egyáltalán a mai szónoki beszédeknek az alakzatok? Ezekre a kérdésekre keresi a választ többek között Jókai Anna, Kertész Imre, Sólyom László egy-egy ünnepi beszédeiben. Ezeket a Trezor Kiadó jelentette meg az „év beszédei” alcímmel a Régi új retorika c. kiadványsorozatában (szerk. Adamikné Jászó Anna – Aczél Petra). Pethő József arra a következtetésre jut, hogy az alakzatok vizsgálata mellett egyre nagyobb teret kell engedni a pragmatikai körülmények elemzésének.

A kötetet forgatva látni fogjuk, hogy az alakzatok kutatása új dimenzióit veti fel mind a stilisztikának, mind a szövegtannak, s így magyartanításunkra is hatással lesz.

A stilisztika modern tudomány, mely a ma embernek mai terminológiával írja le azokat a nyelvi, retorikai, stilisztikai jelenségeket, melyek, örök időktől léteznek ugyan, de minden nemzedéknek újra kell gondolnia őket.

Gelléné Körösi Eszter

Kabán Annamária: Szövegek színeváltozása *Bíbor Kiadó, Miskolc, 2005*

Munkája célját Zolnai Béla következő gondolatára építve adja meg a szerző: „Van (...) belsőbb metamorfózis a beszédnek: a szavak érték hullámzása, érzelmi sűrűsödése és kihülése (...) Ez az igazi színváltása a nyelvnek.” Ezt a belsőbb metamorfózist, azaz a szavaknak, a szövegeknek a szórend, a mondat szerkezet, a ritmus, a hangzó vers dallamozgása, a művészi képek és alakzatok együttesében jelentkező sajátos színeváltozását próbálja nyomon követni Kabán Annamária a kötet verselemzéseiben, hiszen – ahogy joggal mondja — a verset csakis ezek komplex együttállásában lehet eredményesen vizsgálni.

A könyv első fejezete elméleti, módszertani bevezetés (9–21), ebben a széles körű alapozást vázol fel a szerző, amelynek főbb összetevői a következők: pragmatika, szintaktika, irodalomelmélet, poétika-verstan, stilisztika, retorika. Ez a sokrétűség is igazolja, hogy Kabán valóban komplex megközelítésre törekszik, ez pedig megfelel a mai stilisztika egyik legfőbb jellegzetességének, az interdiszciplinaritásra való törekvésnek. Kiemelendő az is, hogy a „hagyományos” elméleti alapok mellett a legújabb irányzatok (itt mindenekelőtt a generatív grammatikára gondolhatunk) alap tételei is megjelennek.

Ezek után tizenegy elemzés következik, ezek közül kilenc a magyar líra egy-egy jelentős alkotását vizsgálja, kettő pedig a világirodalomba vezet. Az első elemzésben az ellentét és a párhuzam szövegalakító szerepét vizsgálva Petőfi Sándor híres Szeptember végén c. versét analizálja a szerző. A strukturalista stíluselemzés egyik alapmódszerére építve először a szövegszervező elvet határozza meg: „A vers egy alapvető ellentétre épül, az elmúlás és az el nem múló, örök hűség ellentétére. Ezért válik fő szövegszervező elvévé a párhuzammal kibomló, szembeállító ellentét, amely a szöveg minden szintjén érvényesül.” Ezt Petőfi Egy gondolat bánt engemet... c. versének elemzése követi, ahol is az ellentétet és a fokozást állítja a középpontba a szerző, ezeknek a szövegépítésben betöltött funkcionális elemzését adva. A Versszak és mondattagolás c. tanulmányban Petőfi Arany Jánoshoz címzett versének elsősorban verstani, hangtani jellegzetességet vizsgálja. A Nem sülyed az emberiség c. Petőfi-versnek nyelvtani, logikai és hangzásszerkezetét mutatja be. A négy Petőfi-vers elemzése után Vajda János Húsz év múlva c. versének a szövegét analizálja, a hasonlatnak és az ellentétnek a szövegépítésben betöltött szerepét vizsgálva. Ady

Endre Söhajtás a hajnalban c. költeményét az ismétlés szövegformáló szerepének szempontjából elemzi Kabán. Megjegyzendő, hogy ezt az alkotást más elemzések a szecesszió szempontjából tették vizsgálat tárgyává (pl. Szathmári Istváné: Stílusról, stilisztikáról napjainkban, 1994: 70–77), ezért is érthető, hogy Kabán analizisében is hangsúlyosan jelenik meg a szecessziós vonások kiemelése. Horváth Imre műhelyébe vezet a következő tanulmány, amely a Négysorosok értékszerzete címet kapta. Mint a szerző is megállapítja, „Horváth Imre a négysorosok költőjeként él a köztudatban”, ezért is tarthatjuk szerencsésnek Kabán témaválasztását. Híres, sokat elemzett költemény a következő tanulmány tárgya is: Dsida Jenő Nagycsütörtök c. verse. Célját Kabán a következőképpen rögzíti: [a vers] „kialakulását folyamatként igyekszem végigkísérni a versötlet születésétől a végleges szöveg befogadásának fontosabb mozzanataiig. Ehhez azokat a sajátos formai megoldásokat követem nyomon, amelyek a versszöveg egészét meghatározzák, és azt valóban értékszerkezetté avatják.” Dsida Arany és kék szavakkal c. versében egy komplex alakzat szövegformáló szerepét vizsgálja a Gáspári László által kidolgozott elméleti alapokra építve. A Párhuzamos fordítások szerkezete c. tanulmány Paul Verlaine Az én meghitt álmom c. költeményének két fordítását veti össze. A dolgozat konklúziója az, hogy Ady átültetése egyéni, ő fellazítja a

vers szerkezetét, megváltoztatja mondatrendjét, tagolását stb., Tóth Árpád fordítása ugyan látszólag sokkal hívebb az eredetihez, valójában azonban a szigorúan zárt szerkezetet ő sem követte mindenben. Az utolsó tanulmány a feszítés-oldás szövegyszerző stratégiáját vizsgálja Štefan Augustin Doinaş Az ezüstagyarú vadkan c. költeménye kapcsán.

A kötet összegzését a Zárszó helyett c. befejezés tartalmazza. Ebben a szerző példás nyitottságát fejezi ki az a gondolat, amelyben arról szól, hogy az elemzés sohasem lehet végeleges: „A versszövegek megközelítésében arra törekedtem, hogy az adott összefüggések minden fontos mozzanatára figyeljek. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy egy-egy versszövegnek, mint sokféle elemből alakult kristálygömb áttetszőségű értékszerkezetnek sikerült volna felfednem a sokféleség és az áttetszőség harmonikus egységében rejlő titkát.” Mindehhez hozzátehetjük a szerzővel egyetértésben, hogy ez egyúttal szerencse is, hiszen így lehetővé válik a további keresés és a keresésében fellelhető öröm is. Ez a tény azonban semmit sem von le Kabán Annamária munkájának értékéből, hiszen megközelítéseivel olyan új szempontokat és elemzéseket tudott felmutatni, elérni, amelyek nemcsak az elemzett versekről való tudásunkat, hanem általában a műelemzésről való ismereteinket is gyarapítani képesek.

Pethő József

Adamikné Jászó Anna: Az olvasás múltja és jelene (Trezor Kiadó, Budapest, 2006., 609 oldal, ára 3990 Ft)

Adamikné Jászó Anna munkája szintézis. Egy életmű és az életmű alatt eltelt négy évtized olvasástudomány történetének ötvözete. A szerző saját tapasztalatai, érvei, meggyőződése és kutatási eredményei kalauzsolják az olvasót ebben a számtalan színű, arculatú tudományban. Műfaját tekintve talán az olvasástudományi kézikönyv lenne a legjobb kifejezés. Ritka az, amikor ilyen írás születik meg: egyszerre szól laikusnak, érdeklődőnek, amatőrnek, pedagógusnak, nyelvésznek és olvasáskutatónak. A siker kulcsa, hogy a szerző maga is egyszerre több szempontból kérdez, válaszol, érvel, vitázik, hiszen ő is szülő, tanár, nyelvész, olvasáskutató.

A könyv tartalmaz korábban megjelent, átdolgozott tanulmányokat, könyvrészleteket és újonnan elkészült fejezeteket is, mindezeket a szerzőnek nagyon jól sikerült logikus, tartalmas egységgé formálni. A mű terjedelme is tekintélyes, több mint hatszáz oldal, az impozáns méretű felhasznált irodalmak jegyzéke pedig kitűnően használható bibliográfia is

egyben. Érdekes még a könyv legvégén feltüntetett jegyzék az 1989 óta megjelent olvasástanítási programokról.

A kötet hét tematikus egységre oszlik. Az első fejezetben az olvasás általános kérdéseiről kapunk tájékoztatást. Két alfejezete a „Csak az ember olvas” és az *Iskola és olvasás* jól kijelöli a könyv legjellegzetesebb nézőpontját, ami nem más, mint az olvasás társadalmi, pedagógiai, nyelvészeti alapú értelmezése, amely a könyvet komplexitásában teszi modernné. Ez a komplexitás kiterjed a *szertő, mű, olvasó* klaszszikus aktuális hármására is, amelyek a korszerű olvasáskutatás szemléleti alapját képezik ma.

A második fejezet témája az olvasástörténet, amellyel a szerző egy korábbi megjelent könyve külön is foglalkozott már. (Adamikné Jászó Anna szerk: *Az olvasástanítás története*. Osiris, 2001. Budapest) Itt az olvasástanítás évtizedeinek, évszázadainak szigorú mércéjével nézve ismerteti a szerző, hogy mely elméleteket igazolt a gyakorlat, hogyan

változott az olvasás tanításáról, és ezzel együtt az olvasásról kialakult kép az idők során. A fejezet kiterjed az olvasási módszerek, az olvasmányok és az olvasókönyvekben megjelent szemléltetés történetére is.

A könyv harmadik fejezetében a szó a pszicholingvisztikáé. Ebben a részben az angol nyelvű olvasáskutatás egy igen frekvenciált területét, az olvasás elsajátításának sikerességét és a nyelvi tudatosság (language awareness) összefüggésrendszerének vizsgálatát mutatja be a szerző. A fejezet egyben hiánypótlás is, hiszen ilyen alaposágú, ennyire részletes munka nem foglalkozott még ezzel az olvasás szempontjából különös fontossággal bíró jelenséggel. A harmadik fejezet további témái még a gyerekek nyelvi fejlődésének vázlatos bemutatása, ezen belül gondolkodás és nyelv, illetve a beszédprodukción és beszédpercepción alapuló az első évektől az iskolás kor elejéig. Ebben a részben kapott helyet egy további fontos kérdés részletezése is, nevezetesen az olvasástanítás modelljének ismertetése, valamint kitekintés a témában folyó külföldi kutatásokra.

A mű második felét a szövegértésnek és a szövegértés tanításának szenteli a szerző. A negyedik fejezet a szövegértő olvasás tanításáról szól, az ötödik a *Retorikai gondolkodás és a szövegértő olvasás* címet viseli, a hatodik pedig az úgynevezett olvasói válasz (reader response) jelenségét mutatja be. A szövegértő olvasás ilyen nagyarányú jelenléte a könyvben jól mutatja a jelenség aktualitását, fontosságát. Az olvasástudomány az elmúlt évszázadban nagyon sokféle utat bejárt, ám az idő múlásával egyre világosabbá vált, hogy a pontos olvasástechnika, a megfe-

lő tempójú olvasás bár nélkülözhetetlen az értő olvasáshoz, mégsem elegendő ahhoz. Mivel az iskolarendszerünk sajnos még mindig csak a negyedik osztályig foglalkozik érdemben olvasástanítással, nem lehet elég nyomatékosan hangsúlyoznunk az olvasás megértésének, a szövegértő olvasás folyamatos, adekvát tanításának a fontosságát az egyén boldogulása, az esélyegyenlőség társadalmi javulásának a szempontjából.

A könyv második felének fontos jellemzője, hogy a szövegértő olvasásnak nemcsak a már meglévő, általánosan is ismert elméletét összegzi a szerző, de új felvetésekkel is találkozunk. Az egyik ilyen szemléleti újdonság a visszatérés a klasszikus retorikához, vagyis annak felismerése, hogy a régi-új retorika alapjai és a szövegek olvasása között a funkcionalitáson alapuló összefüggéseket találunk, amelyek az olvasástanítás folyamatába is hatékonyan beépíthetők. A hatodik fejezetben ismertetett, az angolszász területeken igen népszerű olvasói válasz-elmélet részletezése, a kutatások bemutatása, az eredmények alkalmazásának a lehetőségei valójában egy újabb esélyre hívják fel a figyelmünket, amelyet jól használva hatékonyabb, modernebb, jobb és színe- sebb az olvasástanításunk.

A szövegértő olvasással foglalkozó rész után találunk még egy fejezetet a könyvben, amely az olvasás folyamatának a pszichológia, nyelvészeti, neurológia alapokra épülő komplex modelljét mutatja be, elemzi, értékeli, szintetizálja. Kétségtelenül ez az a fejezet, amely leginkább a téma szakértői, kutatói érdeklődésére formálhat igényt.

Steklács János

Figyelmükbe ajánljuk!

Benczik Vilmos:

JEL, HANG, ÍRÁS

Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez

A kötet tartalomjegyzéke olvasható az alábbi internetes címen:

<http://www.trezorkiado.fv.hu> (az „Újdonságok” alatt)

24 cm, 287 oldal, ára: 2310 Ft Megrendelhető: Trezor Kiadó, 1149 Budapest, Egressy köz 6. Tel.: 363-0276, fax: 221-6337, e-mail: trezorkiado@trezor.axelero.net

ÖTLETTÁR

Rovatvezető: Raátz Judit (Gödöllő, Lovarda u. 28. 2100)

A fogalmazástani tanítás során nem könnyű érdekes, a diákokat is motiváló, élményszerű feladatokat találni. Az alábbi ötlet sokféle műfajban készült írás bevezetőjéül, motiváló gyakorlatként szolgálhat. A valódi kreatív írásos feladatot *Virágh Szabolcs* ma már magyar–angol szakos tanár úr készítette még tanárjelöltként.

A kreatív esszé (leírás) tanításának egy lehetséges módszere

Az alapötlet Robert M. Pirsig regényéből származik, s a fogalmazástani tanításának egy lehetséges alternatíváját vázolja. A fő szempont a szigorú szabályosságtól, a szabad gondolatokat gúzsba kötő merev keretektől való elmozdulás, amely lehetővé teszi a diákok számára, hogy a leírás folyamatát kreatívan éljék át. A célra sok eszköz megfelel, de nagyon jó, ha ősszel (vagy akár más évszakban) különböző formájú, színű faleveleket viszünk be az osztályba.

A tanulókat párokba osztjuk (páratlan számú diáknál a tanár is lehet résztvevő), és egymásnak háttal ültetjük le őket. Minden párból az egyik tag becsukott szemmel húz egy levelet. Majd megpróbálja minél pontosabban leírni a levelet társának, aki közben jegyzeteket készít a hallott kifejezésekről. Itt különösen fontos, hogy a hagyományos oktatásban — véleményem szerint — erősen túlsúlyban lévő kognitív terhelés ez esetben kiegészül a különféle érzékek aktív és változatos használatával, mondhatni felébresztésével. Az is megjegyzendő, hogy a legtöbb felmérés szerint a vizuális tanulók vannak többségben, nem mellékesen éppen azért, mert az iskolai módszerek ezt támogatják és erősítik. Ebben a feladatban ez háttérben van, és így tér nyílik másfajta tapasztalatok szerzésére is.

A csukott szemű leírásba is tehetünk lépcsőket, különválasztva s ezzel jobban tudatosítva az egyes érzékeket. Pl. ír le *szaglás*, utána *tapintás* alapján a kezében levő tárgyat stb. Itt akár meg is állhatunk, s csak a csukott szemű leírás alapján megkérhetjük a párok másik tagját, hogy ismerje fel a társa által leírt levelet. Vagy adhatunk egy kis plusz időt, hogy a csukott szemű leírást kövesse egy nyitott szemmel történő kiegészítés is, ezáltal rádöbbenve a diákokat a különbségekre s hasonlóságokra, illetve arra, hogy a leírás készítésekor mennyire fontos a különböző érzékszervek által felfogott, tapasztalt valóság megfogalmazása. A levélről készült leírás után azok a diákok, akiknél a levél van, kiviszik azokat, és a tanári asztalon összekeverve elhelyezik őket. Azok a gyerekek, akik csak hallás után ismerhették meg a levelet, kimennek az asztalhoz, és próbálják a társuk leírása alapján kiválasztani azt a levelet, amely jellemzését hallották. Miután minden levél visszakerült az eredeti párhoz, azután tetszőleges formában folytathatjuk a munkát. Például mindenképpen célszerű meghallgatni a párok beszámolóit arról, hogy milyen szempontok alapján készültek a leírások, illetve mi segítette a felismerést, az azonosítást. De a gyakorlat nagyon jó előkészítése lehet különböző páros, egyéni fogalmazásoknak: így készülhet a feljegyzések alapján leírás az adott levélről; de a kifejezések részei lehetnek egy természetleírásnak, egy mini-novellának, egy kirándulásról készült beszámolóknak, egy őszi tudósításnak, de akár egy elképzelt őszi festmény bemutatásának is. A feladat előkészíthető egy olyan beszélgetést is, ahol az érzékszervekről, azok szerepéről beszélgetünk diákjainkkal.

Továbbra is várjuk bármilyen jellegű ötleteiket, amelyek érdekesebbé, változatosabbá tehetik a magyarórákat. Levelüket az alábbi módokon folyamatosan küldhetik a rovatvezető címére:

1. postai úton: Raátz Judit 2100 Gödöllő, Lovarda u. 28.
2. imélen: raatz.judit@vnet.hu

ÉRTÉKES ÉS SZÉP KÖNYVEK!

TREZOR KIADÓ

1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon: 363-0276 * Fax: 221-6337 * E-mail: trezorkiado@trezor.t-online.hu

Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu>

Az alábbi könyvek megrendelhetők levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve hétfőtől péntekig 9–16 óra között (előzetes telefon egyeztetés alapján) személyesen is megvásárolhatók a fenti címen.

A SZÓKÉPEK ÉS A SZÓNOKI BESZÉD

Retorikai tanulmányok és a 6. Kossuth-szónokverseny anyaga.

24 cm, 284 oldal, ára 2520 Ft

Petrőczy Kata Szidónia: KÉZÍRÁSOS VERSESKÖNYVE

Oldalpárokban közli az eredeti retusált kézírást és a nyomdai betűs átíratot.

21 cm, 192 oldal, ára kötve 2240 Ft

Hegedüs Géza: A MAGYAR IRODALOM ARCKÉPCSARNOKA I-II.

222 magyar író portréja Janus Pannoniustól az 1980-as évek végéig.

Két kötet, 24 cm, 888 oldal, ára kötve, védőborítóval 1575 Ft

Hegedüs Géza: VILÁGIRODALMI ARCKÉPCSARNOK I-II.

200 irodalmi világnagyság portréja Homérosztól Dürrenmattig.

Két kötet, 24 cm, 792 oldal, ára kötve, védőborítóval 1562 Ft

Hegedüs Géza: MAGYAR SZÁZADOK

A magyarság és a magyar kultúra története a honfoglalástól napjainkig.

24 cm, 484 oldal, ára kötve, védőborítóval 1800 Ft

Hegedüs Géza: AZ EURÓPAI GONDOLKODÁS ÉVEZREDEI

24 cm, 288 oldal, ára kötve, védőborítóval 625 Ft

Hegedüs Géza: A SZÉPIRODALOM MŰFAJAI

24 cm, 168 oldal, ára kötve, védőborítóval 750 Ft

Marshall McLuhan: A GUTENBERG-GALAXIS

A tipográfiai ember létrejötte

24 cm, 332 oldal, ára kötve, védőborítóval 3920 Ft

L. Sz. Vigotszkij: GONDOLKODÁS ÉS BESZÉD

24 cm, 420 oldal, ára kötve, védőborítóval 2900 Ft

Hegedüs Géza: A HALHATATLAN HAMISJÁTEKOS

Színes, szórakoztató, rövid művelődéstörténeti írások. 21 cm, 152 oldal, ára 448 Ft

Benczik Vilmos: JEL, HANG, ÍRÁS

Adalékok a nyelv medialitásának kérdéséhez

24 cm, 287 oldal, ára 2310 Ft

CS. NAGY-TANKÖNYVCSALÁD: elsőtől nyolcadikig... és tovább!

TREZOR KIADÓ, 1149 Budapest, Egressy köz 6. (Az Egressy út 46. mellett!)

Telefon: 363-02-76 Fax: 221-63-37

E-mail: trezorkiado@trezor.axelero.net Internet: <http://www.trezorkiado.fw.hu> (ÚJ CÍM!)

A könyvek megrendelhetők postai szállításra levélben, telefonon, telefaxon vagy elektronikus postán, illetve előzetes telefonos egyeztetés alapján személyesen megvásárolhatók a fenti címen.